

Hinko Mašek Bosnadolski.

Prilog za životopis, s osvrtom na začetke sokolstva u Vukovaru

Na temelju podataka iz raznovrsne građe u članku su rekonstruirani segmenti profesionalnoga, stručnoga, publicističkoga, društvenoga i sportskoga djelovanja Hinka Mašeka viteza Bosnadolskoga (1860–1910), financijskoga činovnika i stručnjaka, istaknutoga sokolaša. Prikazan je tijekom Mašekova školovanja i radnoga vijeka te njegovi prinosi hrvatskoj pravnoj znanosti. Najobimniji, središnji dio rada posvećen je pregledu Mašekova angažmana i doprinosa društvenom, kulturnom i sportskom životu sredina u kojima je djelovao (Vukovar, Zagreb, Ogulin), pri čem je posebna pozornost usmjerena njegovoj uključenosti u sokolski pokret. Za hrvatsku sportsku povijest Mašek je najvažniji kao inicijator i jedan od suosnivača vukovarskoga „Srijemskoga sokola“, prvoga sokolskoga društva u Slavoniji, a usto je sudjelovao u radu zagrebačkoga te bio prvi starješina ogulinskoga „Hrvatskoga sokola“. Tekst nudi nešto opširniji osvrt na djelatnost vukovarskoga „Sokola“ u prvim godinama nakon utemeljenja te organizacije (1886–88). Djelomično je rekonstruirana Mašekova suradnja u stručnoj te sportskoj i drugoj periodici. Njegovo cjelokupno javno djelovanje nastoji se uklopiti u odgovarajući sociopolitički kontekst. Rad daje i osnovne informacije o članovima Mašekove uže obitelji – roditeljima, braći, sestri, supruzi i djeci.

Ključne riječi: Hinko Mašek Bosnadolski, životopis, financijsko činovništvo, financijsko pravo, sokolstvo, Vukovar, „Srijemski sokol“, „Hrvatski sokol“ u Zagrebu

Razmatrajući mjesto Hinka Mašeka Bosnadolskoga u hrvatskoj povijesnoj znanosti, zasigurno nije pretjerano okarakterizirati ga „historiografskim marginalcem“, odnosno znanstvenoj zajednici ne odveć poznatom osobom. Prema procjeni Filipa Hameršaka, u hrvatskom kulturnom korpusu postoji od deset do trideset tisuća takvih marginalaca, „marginalaca treće vrste“, rođenih u razdoblju između 1848. i 1918. godine – riječ je „o biobibliografski odredivim osobama koje su obuhvaćene pisanom kulturom i tragove kojih možemo pratiti u raznolikom gradivu“, tj. pojedincima koji su se političkom, gospodarstvenom, kulturnom, društvenom, znanstvenom, publicističkom i(li) kakvom

drugom djelatnošću izdvojili iz „bezimernih masa“, no čije djelovanje „tradicionalni historiografski (i književnopovijesni) pristup [...] zaobilazi ili spominje tek usputno“, time otvarajući mogućnost da ih se prepusti povijesnom zaboravu. Životne se putove takvih pojedinaca može okarakterizirati „običnima“ i „iznimnima“ istodobno.¹

Iako sam Hinka Mašeka označio historiografski marginalnom ličnošću, cijenim da bi bilo odveć pretenciozno tvrditi da ga upravo ovaj rad spašava od povijesnoga zaborava. Naime, kratke Mašekove biografije dostupne su u trima izdanjima leksikonskoga tipa – *Znameniti i zaslužni Hrvati 925–1925*² (opsega petnaest redaka), *Sportski leksikon*³ (šest redaka) i *Mali hrvatsko-češki biografski leksikon*⁴ (sedam redaka) – kao i u nekoliko nekrologa objavljenih 1910. u različitim periodičkim publikacijama.⁵ U desetom bi svesku *Hrvatskoga biografskoga leksikona* trebao izaći i nešto opširniji Mašekov životopis s pratećim popisom literature (opsega šezdesetak redaka). Uz spomenute priloge, za istaknuti je i neobjavljenu Mašekovu biografiju koju je sastavio Milivoj Radović – riječ je o četiri stranice strojopisa datirana 20. I. 1973, pohranjena u arhivi Hrvatskoga športskoga muzeja u Zagrebu.⁶

Ovaj će se članak dotaknuti nekih „običnih“ pojedinosti iz Mašekova života, dok će se one „iznimne“ pojedinosti, koje donose gore spomenuti leksikoni i nekrolozi, nastojati prikazati što je detaljnije i preciznije moguće, te ih pritom smjestiti u odgovarajuće kontekste. Na koncu, Mašekova biografija ni ovim, koliko mi je poznato, dosad najopširnijim tekstom o njegovu životu i radu neće biti zatvorena knjiga.

- 1 Usp. Filip Hameršak, „Jerko Iljadica, Hrvatski biografski leksikon i hrvatska margina u XX. stoljeću“, *Biobibliographica*, 2003, sv. 1, str. 45–68; Isti, „Josip Jedlowski – životopis“, *Časopis za suvremenu povijest*, 2005, br. 1, str. 101–128. — U dvama navedenim priložima autor se bavi teorijskim određivanjem „marginalaca treće vrste“ te prezentira istraživačku metodologiju i alate koji su povjesničarima na raspolaganju za rasvjetljavanje sudbina takvih marginalaca, koji, i kvantitativno i kvalitativno gledano, u hrvatskoj povijesti zauzimaju razmjerno veliko i važno, no još uvijek nedovoljno istraženo područje. Oba članka ujedno oprimjeruju uspješnu uporabu teorijskih i metodoloških postavki u istraživačkoj praksi, te sam se sličnim pristupom i sâm nastojao služiti pri oblikovanju ovoga rada.
- 2 F. B. [Franjo Bučar], „Mašek Bosnodolski pl. Hinko“, *Znameniti i zaslužni Hrvati 925–1925*, Zagreb 1925, str. 179–180. — Za upozoriti je da Bučar donosi netočan datum Mašekova rođenja (24. VIII. umjesto 24. X. 1860), a usto pogrešno navodi 1884. kao godinu u kojoj je Mašek u Vukovaru osnovao „Srijemski sokol“, te 1908. kao godinu u kojoj je preuzeo dužnost zamjenika ravnatelja vukovarskoga Financijalnoga ravnateljstva.
- 3 *Sportski leksikon*, s. v. „Mašek Bosnodolski, Hinko“, Zagreb 1984, str. 257.
- 4 *Mali hrvatsko-češki biografski leksikon*, s. v. „Mašek Bosnodolski pl. Hinko“, Praha 2002, str. 61.
- 5 Nekrolozi u: *Agramer Tagblatt*, 18. VII. 1910, str. 6; *Srijemske novine*, 20. VII. 1910, str. 3; *Hrvatski sokol*, 1910, br. 7, str. 92; *Hrvatski sokolski koledar za 1911*, str. 70.
- 6 Hrvatski športski muzej, Zbirka arhivskoga gradiva, Podzbirka biobibliografije i osobnih dokumenata, fascikl „Hinko Mašek Bosnodolski“ (dalje: HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB), strojopis Milivoja Radovića od 20. I. 1973. (dalje: Radović).

I.

Obitelj Mašek češkoga je podrijetla, a njezini su pripadnici u matičnim knjigama zagrebačke župe Sv. Marka dokumentirani u prvom desetljeću 19. st.⁷ Hinko Mašek vitez Bosnadolski,⁸ u njemačkoj inačici Heinrich Mašek Ritter von Bosnadol, treće je dijete a drugi sin Izidore i vojnoga liječnika Ivana,⁹ rođen 24. X. 1860. u Olomoucu u Moravskoj, gdje mu je otac bio u službi. Zbog prirode Ivanova posla Mašekovi su često selili, pa je svako od četvero djece bilo rođeno u drugom gradu,¹⁰ a učestale promjene

7 Zahvaljujem kolegi Nikoli Ciku na ovoj informaciji.

8 Plemstvo i pridjevak Bosnadolski obitelj je stekla 1878 [vidi u sljedećoj bilješci]. Pridjevak se nerijetko može naći i u obliku Bosnodolski, no temeljem natpisa na nadgrobnim spomenicima i upisima u matične knjige, odlučio sam koristiti prvospomenutu inačicu.

9 Ivan Mašek (Zagreb, 8. XI. 1821 – Zagreb, 17. IV. 1886), sin Josipa i Ane (u matičnim joj se knjigama djevojačko prezime navodi u oblicima Natterhirn i Natherin), kršten je dan po rođenju kao Ivan Nepomuk Tadej. Završivši studij medicine na bečkoj medicinsko-kirurškoj vojnoj akademiji Josephinum 1844, služi kao nadliječnik u postrojbama stacioniranima u habsburškoj sjevernoj Italiji, najprije u 61. pješačkoj pukovniji (garnizoni Brescia, Volta, Verona, Peschiera), a od 1847. u 21. pješačkoj pukovniji (Brescia, Mantova, Milano). Za revolucionarne 1848–49. djelatan je na bojištima kod Curtatonea, Goita, Livorna, po završetku rata dodijeljen je 9. lovačkom bataljunu 1850, a kasnije iste godine počinje služiti u vojnoj bolnici u Anconi. U Veroni je 4. VI. 1851. oženio Izidoru Mariju Tereziju Jelisavu Masi (Dresden, 24. II. 1829 – Zagreb, 19. XII. 1907). Od 1853. služio je u 55. pješačkoj pukovniji u Monzi, a nakon promaknuća u pukovnijskoga liječnika 1855. karijeru je nastavio u Mantovi, Anconi, Budimu, Olomoucu, Požunu i Komaromu. Godine 1863–67. ravnatelj je vojne bolnice u Zagrebu (1866. nakratko u ratnoj bolnici u Veneciji), 1867. dodijeljen je 53. pješačkoj pukovniji, a 1870. imenovan stožernim liječnikom i ravnateljem vojne bolnice u Osijeku. Od 1872. stožerni je nadliječnik i voditelj garnizonske bolnice u Trstu, a 1876. postavljen je i za šefa saniteta pri tamošnjem vojnom zapovjedništvu. Prigodom austro-ugarskoga zauzimanja Bosne i Hercegovine 1878. istaknuo se kao voditelj sanitetske službe 2. armije, potkraj iste godine imenovan je šefom saniteta pri novoustrojenom zapovjedništvu u Sarajevu. Umirovljen 1879. zbog bolesti oka, vratio se u Zagreb, te se politički angažirao (gradski zastupnik 1881–83). Bio je potpredsjednik Zbora liječnika kraljevina Hrvatske i Slavonije (od 1882), potpredsjednik Crvenoga križa te predsjednik Gradskoga zdravstvenoga vijeća (1886). Zbog zasluga u suzbijanju tifusa prilikom okupacije BiH car Franjo Josip I. dodijelio je 1878. Ivanu te njegovoj supruzi i potomcima plemićki naslov viteza s pridjevkom Bosnadolski. Izidora i Ivan sahranjeni su u mirogojskim arkadama. Vidi: HDA, Matične knjige krštenih i umrlih, Župa Sv. Marko, Zagreb, mikrofilmovi M-334, M-339 i M-343; „Dr. Ivan vitez Mašek Bosnodolski“ [nekrolog], *Liečnički vjestnik*, 1886, br. 5, stupci 90–91; V. Di. [Vladimir Dugački], „Mašek, Ivan“, rukopis članka za *Hrvatski biografski leksikon*, 2014.

10 Najstariji među djecom bio je poduzetnik Ljudevit (punim imenom Ljudevit Josip Ivan; Monza, 2. XII. 1853 – Zagreb, 31. XII. 1947). U Zagrebu je završio gimnaziju i trgovačku školu te 1880. preuzeo otpremničku radnju Franje Srčana, a usto je osnovao poduzeće „L. Mašek i drug“, koje se 1890-ih i 1900-ih u zagrebačkim, karlovačkim i vinkovačkim novinama oglašavalo kao „poslovnica za odpremu, naručbu i naplatu, kao i posredovanje za odpremu osoba i robe ovkraj i onkraj mora“, odnosno u SAD, ali i Australiju te Aziju. Utemeljio je i „Zagrebačko prometno skladište“ d. d. te mu bio potpredsjednikom. Nakon što je kupio rudnike ugljena kraj Krapine, od 1913. bavio se isključivo tim poslom. Bio je osnivač i predsjednik „Krapinskoga ugljeno-kopnoga društva“, koje je uz ostalo raspolagalo vlastitom električnom centralom te električnom i parnom željeznicom, kao i počasni predsjednik rudarske sekcije Hrvatskoga saveza industrijalaca. Vidi: *Zbirka portreta i biografija znamenitih ljudi Kraljevstva*

boravišta utjecale su i na Hinkovo školovanje, koje se sve do sredine 1870-ih odvijalo u gradovima u kojima mu je otac u danom trenutku službovao. Obitelj se u Zagrebu nastanila po svoj prilici 1863. – upravo te godine Ivan je imenovan ravnateljem zagrebačke vojne bolnice – pa je Hinko osnovnu naobrazbu stjecao 1866–70. u Donjogradskoj glavnoj učionici.¹¹ Gimnazijsko obrazovanje započeo je 1870. u Osijeku kao učenik prve generacije u povijesti tamošnje niže realke, u kojoj polazi prvi razred,¹² a potom se 1871–74. školuje u Trstu. Od školske godine 1874/75. učenik je četvrtoga razreda zagrebačke Kraljevske velike realke, u kojoj je 1878. i maturirao. Tijekom posljednjih dviju godina gimnazijskoga školovanja, u šestom i sedmom razredu, razrednik mu je bio ugledni geograf, akademik Petar Matković.¹³

Srba, Hrvata i Slovenaca, s. l. [Beč] 1926, bez paginacije [str. 118]. — Ljudevitova sestra Maria Isidora Bianca Konstanza (Ancona, 27. XI. 1857 – ?) udala se 3. VI. 1879. u Beču za vojnoga časnika Mihaela (Mijo, Milan) Tišljara (Virje, 16. IX. 1853 – Beč, 28. IV. 1922), kojemu je 1908. dodijeljen naslov baruna „von Lentulis“. Iste je godine bio promaknut u podmaršala, a 1913. u generala pješništva, umirovljen 1917. Par je imao četvero djece. Vidi: Antonio Schmidt-Brentano, *Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816–1918*, Wien 2007, str. 188 [publikacija je dostupna na mreži u pdf formatu]; <https://www.geni.com/people/Maria-Isidora-Bianca-Konstanza-Tisljar-Lentulis/600000030746288064> i <http://stammreihen.de/getperson.php?personID=I857N27M&tree=tree1> (obje poveznice pregledane 5. II. 2018). — Stopama Ivana Mašeka nastavio je najmlađi od njegove djece, Dragutin (Zagreb, 28. I. 1866 – Zagreb, 19. III. 1956), koji je 1890. u Beču završio studij medicine. Iste godine počeo je raditi na kirurškom odjelu zagrebačke Bolnice sestara milosrdnica, u kojoj 1894. najprije prelazi na očni odjel, a onda postaje voditelj novoosnovanoga odjela za spolne bolesti, bolesti kože, očiju, uha, grla i nosa. Bio je predsjednik Zbora liječnika kraljevina Hrvatske i Slavonije 1913–19 (osnivač i prvi predsjednik Otorinolaringološke sekcije Zbora 1922), predsjednik Zemaljskoga zdravstvenoga vijeća 1913–14, te suutemeljitelj i jedan od prve trojice redovnih profesora zagrebačkoga Medicinskoga fakulteta 1918 (dekan 1923–24). Osnovao je, uredio i do umirovljenja vodio prvu otolaringološku (poslije otorinolaringološku) kliniku u Hrvatskoj (1921–29). Postavio je temelje razvoju hrvatske otorinolaringologije, prvi liječnik koji je u nas izveo laringotomiju, traheobronhoskopiju, trepanaciju uha, također prvi koji je primijenio rendgenski aparat. Bavio se i kirurgijom, oftalmologijom, urologijom, dermatovenerologijom i socijalnom medicinom, promicao tjelovježbu (poput brata Hinka, istaknut član „Hrvatskoga sokola“) i borbu protiv alkoholizma. Vidi: Branimir Gušić, „Prof. dr. Dragutin Mašek (1866–1956)“ [nekrolog], *Liječnički vjesnik*, 1956, br. 3/4, str. 196–199; Željko Poljak, „Dragutin Mašek – osnivač hrvatske otorinolaringologije“, *Liječničke novine*, 2001, br. 159, str. 50; V. Di. [V. Dugački], „Mašek, Dragutin“, rukopis članka za *Hrvatski biografski leksikon*, 2014.

- 11 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK), *Izvještje o kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slob. kralj. i glavnoga grada Zagreba na koncu školske godine 1867*, str. 50; *Izvještje o kraljevskom učiteljištu i glavnih učionah slobodn. kraljevskoga i glavnoga grada Zagreba koncem školske godine 1868*, str. 49; *Godišnje izvještje o kr. učiteljištu, višjoj đvojačkoj i glavnih đeačkih učionah slobodnoga kralj. i glavnoga grada Zagreba koncem školske godine 1869*, str. 55; *Godišnje izvještje o kralj. učiteljištu, višjoj đvojačkoj i glavnih đeačkih učionah slobodnoga kralj. i glavnoga grada Zagreba koncem školske godine 1870*, str. 49.
- 12 NSK, *I. godišnje izvješće samostalne niže realke u Oseku koncem školske godine 1870/1*, str. 16.
- 13 NSK, *Godišnje izvješće kralj. velike realke u Zagrebu koncem školske godine 1875*, str. 65; *Godišnje izvješće kralj. velike realke u Zagrebu koncem školske godine 1876*, str. 45–46; *Godišnje izvješće kraljevske velike realke u Zagrebu koncem školske godine 1877*, str. 57; *Godišnje izvješće kraljevske velike realke u Zagrebu koncem školske godine 1878*, str. 56, 61.

S obzirom da je u banskoj Hrvatskoj, dominantno agrarnoj i ruralnoj zemlji s većinom nepismenoga stanovništva,¹⁴ obavezno obrazovanje obuhvaćalo četiri razreda osnovne škole, prema mjerilima onoga vremena osobu sa završenom gimnazijom moglo bi se označiti visokoobrazovanom. Svjedodžba zagrebačke realke Mašeku je omogućila činovničko namještenje, o čemu će uskoro biti riječi. Ali prije no što se zaposlio, uputio se na studij tehničkih znanosti u prijestolnicu Monarhije.

U dnevnom listu *Wiener Zeitung* od 19. IX. 1878. evidentirano je da se Mašek, „Privat, v. Agram“, došavši u Beč smjestio u hotelu Drei Kronen u četvrtom gradskom okrugu Wiedenu.¹⁵ Na toj se adresi po svoj prilici nije dugo zadržao, s obzirom da je pri upisu na studij kao boravište naveo ulicu Thergasse kbr. 2, u trećem bečkom okrugu. Mašekovo je studiranje na Općem odjelu (allgemeine Abteilung) bečke Tehničke visoke škole (k. k. Technische Hochschule in Wien) bilo vrlo kratkoga vijeka: trajalo je jednu akademsku godinu, 1878/79, tijekom koje je, među ostalim, pohađao kolegije Ustavno pravo, Povijest fizike, Matematička fizika, te laboratorijske vježbe iz kemije.¹⁶

Studiju se, doduše ne tehničkih već društvenih znanosti, ozbiljnije posvetio nakon što ga je službovanje u poreznim i financijskim institucijama preko Mostara, Sarajeva i Vukovara dovelo/vratilo u Zagreb. Položivši diferencijalni ispit iz latinskoga jezika i veliku maturu,¹⁷ 4. X. 1892. upisao se na Pravoslovni i državoslovni fakultet Kr. sveučilišta Franje Josipa I, i to kao izvanredni student, da bi 21. II. 1893. prešao u status redovitoga. O njegovoj studentskoj revnosti i ekspeditivnosti vjerojatno najviše govori podatak da je studij, koji se sastojao od ukupno 38 kolegija, završio za manje od tri godine – apsolutorij mu je izdan 31. VII. 1895, a prema fakultetskoj dokumentaciji „preskočio“ je drugu godinu studija, odnosno nakon prve upisao je treću. Profesori koji su mu predavali pripadali su hrvatskoj intelektualnoj kremi, a neki su od njih igrali i zapažene uloge u društvenom i političkom životu, pri čem je zamjetan razmjerno velik broj prorežimski orijentiranih khuenovaca među njima. Mašek je na Pravoslovnom i državoslovnom fakultetu imao prilike učiti od renomiranih pravnih stručnjaka kao što su Aleksandar Eggersdorfer, Janko Čakanić, Fran Vrbanić, Josip Pliverić, Franjo

14 Prema austro-ugarskom popisu stanovništva iz 1880. godine 73,9% žiteljstva banske Hrvatske bilo je nepismeno. Doduše, u malobrojnim urbanim sredinama prilike su bile osjetno bolje, pa je primjerice stopa nepismenosti u Zagrebu iznosila 28,3, a u Osijeku 30,6%. Tek prema posljednjem popisu iz 1910. broj nepismenih u banskoj Hrvatskoj pao je ispod 50% (45,9; u Zagrebu 14,4, u Osijeku 16,9). S druge strane, već 1880. u Vorarlbergu je bilo tek 3,4, u Češkoj 8,4, a u Donjoj i Gornjoj Austriji po 8,5% nepismenih. U tim i u još nekim pokrajinama (Salzburgu, Tirolu i Moravskoj) nepismenost je do 1910. gotovo sasvim iskorijenjena te se kreće ispod 3%. U odnosu na bansku Hrvatsku, veći su udjeli nepismenih 1910. zabilježeni u Dalmaciji (62,8%) i Bukovini (53,9%). Vidi: Suzana Leček, „Pokušaji smanjivanja nepismenosti u Banskoj Hrvatskoj početkom 20. stoljeća“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu*, 1993, vol. 26, tabele 9, 12 i 13 na str. 133, 136 i 138.

15 „Angekommene“, *Wiener Zeitung*, 19. IX. 1878, str. 8.

16 Podatke o Mašekovu studiju na Tehničkoj visokoj školi u Beču dobio sam elektroničkom poštom 7. III. 2018. od gospođe Alexandre Wieser, djelatnice arhiva bečkoga Technische Universität, za što joj i ovom prigodom zahvaljujem.

17 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

Josip Spevec, Nikola Tomašić, Aleksandar Bresztyenszky, Josip Šilović; ali i od vrsnih stručnjaka iz drugih znanstvenih disciplina i područja. Među takvima, predavali su mu liječnik Antun Lobmayer (kolegij Sudbena medicina), filozof i književnik Franjo Marković (Etika) te velikani hrvatske historiografije Tadija Smičiklas (Povijest hrvatska) i Vjekoslav Klaić (Povijest pirenejskog i apeninskog poluotoka). No s obzirom na Mašekovo profesionalno usmjerenje te stručne prinose dojam je da među svim spomenutim nastavnicima valja istaknuti Tomašića, budućega hrvatskoga bana, koji mu je predavao Financijalnu znanost, Financijalno zakonoslovje i Upravnu nauku.¹⁸

Naime, Mašek je čitav profesionalni vijek radio kao financijski činovnik. Prekinuvši studij u Beču, 17. IX. 1879. zaposlen je kao adjunkt tj. pristav u Poreznom inspektoratu u Mostaru,¹⁹ a potom službuje u Sarajevu.²⁰ U proljeće 1883. premješten je u Vukovar gdje je bio zaposlen kao financijalni perovođa u Poreznom nadzorništvu, od 1888. financijalni je perovođa u Zagrebu, najprije u Poreznom nadzorništvu pa od 1889. u Financijalnom ravnateljstvu, u kojem je 1893. unaprijeđen u pomoćnoga financijalnoga tajnika. Godine 1897. premješten je u Financijalno ravnateljstvo u Ogulinu i „po kr. ugar. ministru financijah“ promaknut u financijalnoga tajnika, a 1904. imenovan je i zamjenikom ravnatelja. Usto, 1899–1903. bio je voditelj povjerenstva za organiziranje poreznih ureda u Modruško-riječkoj županiji. U proljeće 1906. vraća se u Vukovar te u tamošnjem Financijalnom ravnateljstvu sve do umirovljenja 30. X. 1907. radi kao financijalni tajnik, ujedno obnašajući dužnost zamjenika ravnatelja.²¹ Koliko

18 Hrvatski državni arhiv, Fond Pravni fakultet u Zagrebu (dalje: HR-HDA-501), Imenik izvanrednih slušalaca kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, škol. god. 1885/6–1892/3, Matične knjige studenata za akad. god. 1882/3, 1893/4 i 1894/5, Absolutorij br. 13/1895. — Osim različitih podataka o tijeku studiranja – npr. koje je kolegije slušao, koji su mu profesori predavali, koliki je iznos školarine plaćao (21–34 forinte po semestru, ukupno 168 forinti), kakvo mu je bilo vladanje („posve primjeren“) – građa sadrži i neke informacije privatnoga karaktera, primjerice, o Mašekovoj vjeroispovijesti (rimokatolik) ili adresi na kojoj je u to vrijeme živio (Berislavićeva ulica kbr. 24).

19 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović. — Podatak preuzimam uz opasku da je Radović djelomično netočno rekonstruirao Mašekovu profesionalnu karijeru u banskoj Hrvatskoj.

20 Nisam uspio utvrditi kada je točno Mašek prešao iz Mostara u Sarajevo, no po svoj prilici riječ je o 1880. ili 1881. godini. Naime, u zagrebačkom godišnjaku *Hrvatski dom* [„Zabavnik hrvatske omladine“ koji je izdavalo društvo studenata zagrebačkoga sveučilišta „Hrvatski dom“] za 1880. uredništvo ovoga „almanaka“ zahvalilo je najangažiranijim skupljačima pretplatnika, među njima i Mašku, „rač. vježb.“ [tj. računovodstveni vježbenik] u Sarajevu, dok je u zagrebačkom časopisu *Napredak* od 1. VII. 1881. Mašek zabilježen kao podupirajući član Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga zbora, po zanimanju „račun. oficijal [tj. službenik]“ u Sarajevu. Participirajući u radu tek oformljena austro-ugarskoga činovničkoga aparata u BiH, Hinko Mašek je na neki način nastavio stopama svoga oca Ivana, koji je kao vojni liječnik sudjelovao u austro-ugarskoj okupaciji ove zemlje. Vidi: „Zahvala“, *Hrvatski dom*, 1880 (god. IV), posljednja str. [nije numerirana]; „Hrvatski pedagogijsko-književni sbor“, *Napredak*, 1881, br. 19, str. 326–327.

21 Mašekov radni vijek rekonstruiran je prema sljedećim izvorima: HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović. — [Shematizmi financijalnih oblasti za Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju], u: *Zvonimir: Hrvatski ilustrirani koledar za 1886*, str. 165, *Ibid. za 1887*, str. 154, *Ibid. za 1888*, str. 145, *Ibid. za 1889*, str. 142, *Ibid. za 1890*, str. 135, *Ibid. za 1891*, str. 153, *Ibid. za 1892*, str. 156, *Ibid. za 1893*, str. 92, *Ibid. za 1894*, str. 96, *Ibid. za 1895*, str. 94, *Ibid. za 1896*, str. 102, *Ibid. za 1897*, str. 110, *Ibid. za*

je postignuo na profesionalnom planu donekle se može ilustrirati podacima o Maškovim primanjima potkraj radnoga vijeka. Naime, nakon što je premješten iz Ogulina u Vukovar, objavljen je natječaj za upražnjeno radno mjesto financijalnoga tajnika i zamjenika ravnatelja u ogulinskom Financijalnom ravnateljstvu, u kojem su istaknuti sljedeći detalji: godišnja plaća od 2800 kruna, „narav plaće imajućim doplatkom od 800 kruna, zamjeničkim doplatkom godišnjih 240 kruna i sa mjestom sjedišta ureda sistemiziranom stanbinom godišnjih 600 kruna“.²² S obzirom da je Mašek umirovljen kao financijalni tajnik, a ne kao financijalni savjetnik, „kako je stvarno moralo biti“, žalio se vladaru Franji Josipu, no bez rezultata.²³

*

Na Mašekovo obrazovanje i činovničku karijeru naslanja se njegov prinos hrvatskoj pravnoj znanosti, napose u području financijske i porezne judikature. Sastavljač je triju knjižica u kojima je donio preglede zakonskih odredbi značajnih za teme kojima se bavio, pritom ih poprativši vlastitim opaskama i komentarima: *Biljegovni propisi za sudbeni postupak* (1896), *Zakon o kr. ug. upravnom sudištu* (1899) te *Zakoni, naredbe i sudišne rještbe glede poslovnog poreza društva obvezanih na javno polaganje računa i poreza na kamate od štedioničkih uložaka* (1907). Prvo od spomenutih djela zamišljeno je kao priručnik namijenjen sudovima i uredima koji odmjeruju pristojbe, dočim drugo opisuje ustroj, djelokrug i postupak pred Kr. upravnim sudištem, tijelom koje je odlučivalo o svim upravnopравnim prijedorima obuhvaćenima zakonom spomenutim u naslovu knjižice. Posljednja od triju knjižica obrađuje segment poreznoga zakonodavstva, a iznimno pozitivnu recenziju o njoj donio je ugledni kaznenopravni stručnjak i profesor na zagrebačkom Pravoslavnom i državoslovnom fakultetu Josip Šilović u *Mjesečniku Pravničkoga društva u Zagrebu*. On ističe da se broj pravnih subjekata (poduzeća i društava) zahvaćenih zakonskim propisima koje Mašek prezentira i komentira, dakle subjekata obvezanih na „javno polaganje računa“ te plaćanje poreza na dobit,

1898, str. 129, *Ibid. za 1899*, str. 135, *Ibid. za 1900*, str. 123, *Ibid. za 1901*, str. 122, *Ibid. za 1902*, str. 128, *Ibid. za 1903*, str. 160, *Ibid. za 1904*, str. 220, *Ibid. za 1905*, str. 249, *Ibid. za 1906*, str. 249, *Ibid. za 1907*, str. 181, *Ibid. za 1908*, str. 225. — *Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie* (Wien), za god. 1898–1907, usp. prema imenskom kazalu pod „Mašek, Heinrich“. — *Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije*, za god. 1895–1907, usp. prema imenskom kazalu. — „Imenovanja“, *Sriemski Hrvat*, 9. V. 1883, str. 2; „Promaknuća“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1897, br. 3, str. 83; „Imenovanja“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1897, br. 5, str. 115; „Promaknuća“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1900, br. 11, str. 251; „Imenovanja“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1904, br. 1, str. 38; „Imenovanja“, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 1904, br. 1, str. 78; „Premještenja“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1906, br. 4, str. 83.

22 „Natječaj“, *Financijalni viestnik za Hrvatsku i Slavoniju*, 1906, br. 4, str. 83.

23 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

u zadnjih dvadesetak godina uvećao više no sedmerostruko, te zbog toga Mašekovo djelo ocjenjuje iznimno dobrodošlim: „Naša vrlo siromašna literatura financijsalnoga prava obogatila se je ovom upravo potrebnom knjigom, što no ju je napisao *poznati naš stručnjak* [istaknuo I. B.; ...] Nadajući se, da će nas g. pisac uskoro opet obdariti ovako uspjelom, a nama vrlo korisnom knjigom, preporučamo ovu knjigu najtoplije našim trgovcima, novčanim zavodima i tvorničkim poduzećima, financijsalnim činovnicima i odvjetnicima, a i svakome, koji se poreznim poslovima bavi.“²⁴

Osim triju spomenutih knjižica, kratak osvrt zaslužuje i Mašekov angažman u okviru Pravničkoga društva u Zagrebu, čiji je član bio od 1897. godine.²⁵ U tom je smislu također značajan kao pisac, odnosno kao suradnik *Mjesečnika Pravničkog društva u Zagrebu*, u kojem je objavio stručnu raspravu *O predstojećoj reformi ug-hrv. izravno-poreznih zakona* (1907–08). U njoj je važeće porezne zakone ocijenio zastarjelima i nepravednima, istaknuvši i da je ugarsko Ministarstvo financija prije više od deset godina počelo pripremati reformu koja je sada aktualizirana, a koja bi trebala rezultirati proporcionalnim, socijalno osjetljivijim oporezivanjem, pri čem bi se najsiromašniji slojevi stanovništva porezno rasteretilo, ali bez bitne promjene razine ukupnih poreznih prihoda. Ipak, predložene zakonske osnove Mašek drži manjkavima, a poziciju Ministarstva financija nezgodnom utoliko što ono mora kontrolirati potencijalnu štetu, odnosno pripaziti da reformski zahvati ne pogode prihodovnu stranu proračuna. Zaključuje kako se radi tek o prenošenju zastarjelih ustanova u moderniji okvir, te ocjenjuje da važeće porezne zakone treba dublje modernizirati.

Evidentno je kako je Mašek ostavio zamjetan trag u povijesti hrvatske pravne znanosti, što ga već samo po sebi u najmanju ruku spašava od povijesnoga zaborava. No cijenim da mu još istaknutije mjesto pripada u povijesti hrvatskoga sporta, te da mu njegova djelatnost u tom polju osigurava status punokrvnoga „marginalca treće vrste“ [vidi uvodni dio članka], a njegov životopis čini vrijednim izvjesne historiografske pozornosti. S tim u vezi, Mašekov doprinos razvoju hrvatskoga sokolskoga pokreta i općenito modernoga sporta u nas označio bih barem jednako važnim poput njegova doprinosa hrvatskoj (financijsko-)pravnoj znanosti.

II.

Premda je teško decidirano utvrditi točku koja bi označavala početak „organiziranog modernog sportskog pokreta u Hrvatskoj“, može se prihvatiti rješenje i argumentacija koju nudi Živko Radan, tj. razdoblje banovanja Ivana Mažuranića, tijekom kojega su u Zagrebu osnovani „Hrvatski sokol“ (1874), Hrvatsko planinarsko društvo (1874),

24 Josip Šilović, [Prikaz knj. *Zakoni, naredbe i sudišne riešitbe...*], *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 1907, br. 5, str. 385–386.

25 Imenik članova „Pravničkoga društva u Zagrebu“, u: *Spomen-knjiga na proslavu dvadesetpetgodišnjice obstanaka Pravničkoga društva u Zagrebu dana 3. ožujka 1900*, Zagreb 1900, str. CXXXVI.

Klizački klub (1874, od 1877. „Prvo hrvatsko klizačko društvo“) i Veslarsko društvo „Sava“ (1875), a tjelesni je odgoj („gimnastika“)²⁶ postao obaveznim predmetom u pučkim, građanskim i učiteljskim školama (1874). U desetljećima do završetka Prvoga svjetskoga rata i sloma Austro-Ugarske Monarhije, na hrvatskom ozemlju, napose u banskoj Hrvatskoj, niče niz različitih sportskih društava i organizacija, a širenje njihove mreže usko je povezano s političkim čimbenicima te gospodarstvenim i društvenim prilikama i gibanjima. Naime, veći broj novoregistriranih sportskih organizacija i češće nadopune pravilâ postojećih organizacija zabilježeni su u razdobljima za koja su karakteristične povoljne političke prilike te socioekonomski napredak. Iako su tadašnje sportske organizacije nominalno bile apolitične, ovakve pojave te činjenica da su lokalne uprave i zemaljska vlada redovitim godišnjim potporama financijski pomagale rad pojedinih društava, nedvojbeno sugeriraju neodvojivost sporta od politike.²⁷

Zanimljivo je primijetiti kako za dvadesetljetnoga banovanja Khuen-Héderváryja (1883–1903) broj novoosnovanih društava za sport i tjelovježbu nije opadao u odnosu na razdoblje Mažuranićeva banovanja (1873–80). Naime, u svakom od triju posljednjih desetljeća 19. st. bilo je utemeljeno po sedam novih takvih društava.²⁸ Iz svega se može ocijeniti kako je u vrijeme Mašekova života i djelovanja hrvatski sportski život oscilirao zbog ne usko sportskih faktora, pri čem je povoljne faze prolazio i u vrijeme Khuenova banovanja, napose dok je dužnost predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu obnašao Isidor Kršnjavi. U okviru nastojanja na reformiranju školskoga sustava, Kršnjavi je znatnu pozornost posvećivao i nastavi tjelesnoga odgoja, koju su izvodili sokolaši. Kako je početak 1890-ih bio period nagloga jačanja hrvatskoga sokolstva i njegova svrstavanja uz oporbu, Kršnjavi je češki (sokolski) gimnastički sustav u nastavi tjelesnoga odgoja nastojao zamijeniti modernijim švedskim, koji je već bio prihvaćen u SAD-u, Velikoj Britaniji i Francuskoj. Usto, švedski je sustav tjelovježbe, za razliku od češkoga, bio apolitičan i ideološki neobojean te kao takav idealan za odmicanje mladeži od potencijalno „opasnih“ političkih utjecaja koji su se vezivali uz sokolstvo. Kršnjavijevim odstupom s mjesta odjelnoga predstojnika za bogoštovlje i nastavu 1896. švedski sustav počeo je iščezavati iz hrvatskoga školstva, no dotad je već uspio unijeti bitne pozitivne promjene u nastavi tjelesnoga odgoja, ali i znatno obogatiti hrvatski sportski život, primjerice promicanjem i popularizacijom sportova poput nogometa, tenisa, klizanja, skijanja itd.²⁹

Zasigurno nije pretjerano ustvrditi da je „Hrvatski sokol“ kako u povoljnim tako i u nepovoljnim sociopolitičkim okolnostima predstavljao stožernu instituciju hrvatskoga

26 O razvoju nastave tjelesnoga odgoja u banskoj Hrvatskoj te njezinoj isprepletenosti sa sokolstvom u: Zrinko Čustonja, *Nastava tjelesnoga odgoja u Banskoj Hrvatskoj do Prvoga svjetskoga rata*, doktorska disertacija, Kineziološki fakultet u Zagrebu, 2012.

27 Živko Radan, „Zbirka Pravila gimnastičkih i sportskih organizacija od 1861. do 1914. u Arhivu Hrvatske“, *Povijest sporta*, 1973, br. 16, str. 1448, 1450, 1487.

28 Mladen Žuvela, „Statistički podaci o društvima za tjelovježbu i sport u Hrvatskoj i Slavoniji 1905.“, *Povijest sporta*, 1973, br. 16, tablica na str. 1491.

29 Opširnije o tome: Čustonja, n. dj, str. 162–185, 191–197.

sportskoga života, kao i da je svojim karakterom i važnošću nadilazio isključivo tjelovježbenu dimenziju. Naime, nedugo nakon što je, poslije sloma neoapsolutizma i u jeku oživljavanja političkoga i društvenoga života u čitavom Austrijskom Carstvu, Miroslav Tyrš 1862. u Pragu osnovao prvo sokolsko društvo, sokolski se pokret ubrzo počeo razvijati i među drugim slavenskim narodima habsburškoga imperija. Sokolska tjelovježba postaje jednim od sredstava borbe za ostvarivanje političkih, socioekonomskih, kulturnih i drugih ciljeva austro-ugarskih Slavena, a uključenost sokolaša u izvođenje nastave tjelesnoga odgoja omogućuje im da „institucionalnim“ kanalima utječu na razvoj i jačanje sokolskoga pokreta. U literaturi se nerijetko navodi i da je sokolstvo bilo sredstvo otpora „odnarođivanju“, odnosno „germanizaciji“, „mađarizaciji“, a u Dalmaciji „talijanizaciji“, no tu valja naglasiti da suvremena hrvatska historiografija znatno kritičnije i objektivnije pristupa valorizaciji fenomena germanizacije/mađarizacije/talijanizacije.³⁰ Nositelji sokolskoga pokreta u svim su dijelovima Monarhije bili liberalni građanski slojevi, pa su i među članovima zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“ već u najranijoj fazi njegova postojanja bili razmjerno brojni pripadnici domaće društvene elite, istaknuti dionici hrvatskoga političkoga, gospodarstvenoga, znanstvenoga, kulturnoga i umjetničkoga života.³¹

Kako je već naznačeno, sokolske su organizacije bile snažno prožete nacionalnim i slavenskim duhom, pri čem se privrženost ideji slavenske uzajamnosti posebno iskazivalo na sletovima.³² Hrvatski su sokolaši najplodniju suradnju ostvarili sa slovenskima

30 Drago Stepišnik, „Sokolstvo“, *Enciklopedija fizičke kulture*, knj. 2, Zagreb 1977, str. 278–279. — Nuđeci iznjansiranu raščlambu ondašnjih jezičnih politika, Dinko Župan dokazuje da se izrazi „mađarizacija“ i „germanizacija“ u drugoj polovici 19. st. ne može tretirati kao ambicije za jezičnom i, posljedično, etničkom asimilacijom Hrvata. „Hegemonijski aspekti određenih jezičnih politika u hrvatskoj historiografiji i povijesti književnosti tretirali su se poprilično nekritički što je dovelo do preveličavanja doseg a i opsega djelovanja određenih jezičnih politika. To se osobito odnosi na kategorije mađarizacije i germanizacije koje su neizostavne u brojnim povijesnim i književnim pregledima i sintezama. Međutim kada se te kategorije podvrgnu preciznijoj analizi mnoge uvriježene teze o utjecaju pojedinih jezičnih politika postaju teško održive. [...] Naime prožimanje lokalnih, regionalnih, etničkih, vjerskih i nacionalnih identiteta stvaralo je raznobojnu kulturološku sliku u tadašnjoj Hrvatskoj. Upravo se ta raznolikost često puta ignorirala prilikom upotrebe kategorija kao što su mađarizacija, talijanizacija i germanizacija. Nacionalna je historiografija iz perspektive homogeniziranoga nacionalnog kulturnog polja često puta zanemarivala policentrična kulturna polja koja su u Hrvatskoj tijekom 19. stoljeća stvarala raznolike kulturne identitete.“ Vidi: Dinko Župan, „Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u ‘dugom’ 19. stoljeću“, u: *Temelji moderne Hrvatske*, Zagreb 2016, str. 275–284, citirani tekst sa str. 276 i 281.

31 Sredinom 1870-ih članovi zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“ bili su, među ostalima, August Šenoa, Milan Lenuci, Ivo Mallin, Josip Frank, Milan Amruš, Ivan Vončina, Fran Folnegović, Josip Pliverić, Matija Mesić, Vjekoslav Heinzl, Tadija Smičiklas, Franjo Marković i Đuro Deželić. Vidi: F. Bučar, *Povijest Hrvatskog Sokola – Matice u Zagrebu 1874–1885*, Zagreb 1925, str. 66–68.

32 Veličanje slavenstva i bliskosti slavenskih naroda umnogome je obilježilo ne samo govore pojedinih sudionika nego i kulturno-umjetnički i zabavni program na dva sokolska sleta koji su u Zagrebu održani 1906. i 1911. Usp. *Spomen spis I. hrvatskog svesokolskog sleta. U Zagrebu, 2–3. rujna 1906.*, s. l. et a. [Zagreb 1907], passim.; *Spomenspis II. hrvatskog svesokolskog sleta 12–16. kolovoza 1911. u Zagrebu*, s. l. et a. [Zagreb 1911], passim. — Stepišnik ocjenjuje da je u 19. st. unutar hrvatskih sokolskih

i češkima, a uspješno su surađivali i sa sokolskim društvima drugih austro-ugarskih Slavena, kao i s društvima iz Srbije i Bugarske.³³ Promičući tjelovježbu i nastojeći popularizirati različite sportove sokolaši nisu dakle samo radili na ostvarenju „antičk[oga] ideal[a] o zdravom duhu u zdravom tijelu“³⁴, već su na toj platformi težili i zbližavati slavenske narode. Osim sportskim aktivnostima, taj su cilj pokušavali realizirati i širom društvenom i kulturnom djelatnošću, primjerice, organiziranjem zabava, plesova i izleta, otvaranjem knjižnica, održavanjem predavanja, ustrojavanjem pjevačkih i glazbenih odjela i slično.

S obzirom na političku dimenziju sokolskoga pokreta odnosno privrženost sokolaša slavenstvu, Zlatko Virc navodi da su vlasti u Monarhiji i Hrvatskoj nerijetko s nepovjerenjem gledale na sokolska društva, smatrajući njihove članove politički nepouzdanima, pa je stoga članstvo u „Sokolu“ moglo biti svojevrsna zapreka za napredovanje zaposleniku u državnoj službi. No Virc spominje i da su liberalnije vlade prema sokolašima pokazivale kudikamo više razumijevanja i tolerancije.³⁵ Kao primjer sokolstvu blagonaklone vlade može se istaknuti onu Ivana Mažuranića, za čijega je banovanja sokolašima povjerena briga o tjelesnom odgoju u školama. To im je omogućilo utjecanje na razvoj gimnastike i sporta, a ujedno im je dalo određenu materijalnu sigurnost, što se pozitivno odrazilo i na napredak sokolstva.³⁶

Mnogi Mažuranićevi liberalni zakoni bili su povučeni ili izmijenjeni za banovanja Khuen-Héderváryja. Vješt političar, vladarev pouzdanik i vjeran čuvar dualističkoga sustava, Khuen je represivnim metodama, ali i spretnim taktiziranjem, suzbijao mogućnost iole učinkovitijega oporbenoga djelovanja, a njegovo je banovanje usto bilo obilježeno gušenjem političkih i građanskih prava, poticanjem animoziteta između Hrvata i Srba, prekrajanjem izbornih zakona, cenzurom, ali i zamjetnim gospodarstvenim, kulturnim i prosvjetnim napretkom u banskoj Hrvatskoj.

Premda su sokolske organizacije bile slavenofilski orijentirane, u red najistaknutijih sokolaša iz razdoblja Khuenova banovanja spadaju i pojedini činovnici ili nastavnici, dakle ljudi čije su egzistencije ovisile o plaćama iz državnoga proračuna. Nedvojbeno je da se ne smije odbaciti mogućnost kako su neki među njima zbog članstva u „Sokolu“ imali problema na radnom mjestu, no te bi tvrdnje valjalo potkrijepiti konkretnim primjerima. S druge strane, razvidno je da su neki od istaknutih sokolaša, primjerice „otac“ hrvatskoga sporta Franjo Bučar³⁷, iznimno aktivno djelovali u sokolstvu i

---

društava tjelovježba imala status „sporedne“ djelatnosti, te naglašava vodeću ulogu hrvatskoga sokolstva u povezivanju sokolskih organizacija južnoslavenskih naroda, kao i doprinos Saveza hrvatskih sokolskih društava pri formiranju Hrvatsko-srpske koalicije 1905. Vidi: Stepišnik, n. dj, str. 279, 280.

33 Ž. Radan, „Razvoj sokolskog gimnastičkog pokreta u Zagrebu i Hrvatskoj“, *Povijest sporta*, 1984, br. 59, str. 142.

34 Marijan Lipovac i Franjo Vondraček, *Česi Zagrebu – Zagreb Česima*, Zagreb 2009, str. 159.

35 Zlatko Virc, *Hrvatski sokol u sjeveroistočnoj Hrvatskoj*, Vinkovci 1998, str. 11–12.

36 Radan, „Razvoj sokolskog gimnastičkog pokreta u Zagrebu i Hrvatskoj“, str. 140.

37 Zagovornik depolitizacije sporta i tjelovježbe, Bučar je tijekom 1890-ih bio ključan nositelj nastojanja za uvođenjem švedskoga gimnastičkoga sustava u nastavu tjelesnoga odgoja. Kao stipendist zemaljske

uspijevali paralelno napredovati na profesionalnom planu. Za spomenuti je i kako je odlukom zemaljske vlade mjesečnik *Gimnastika* bio preporučen svim osnovnim školama, a taj su časopis za čitava njegova izlaženja uređivali velikani hrvatskoga sokolstva Franjo Hochman 1890–93. i Franjo Bučar 1893–99. *Gimnastika* je donosila razmjerno mnogo vijesti o zbivanjima u hrvatskom sokolstvu, a osim dvojice urednika, priloge su u ovom listu publicirali i drugi sokolaši, među kojima i Hinko Mašek. Na koncu, ne smije se zaobići činjenicu da su predstavnici sokolskih društava sudjelovali u prigodnim manifestacijama na kojima je iskazivana počast ključnim figurama političke vlasti u banskoj Hrvatskoj i čitavoj Monarhiji. Tako su primjerice sokolaši bili uključeni u program svečanoga dočeka Khuen-Héderváryja prigodom banova posjeta Vukovaru 1887, kao i u program priređen povodom dolaska cara i kralja Franje Josipa I. u Zagreb 1895. Nastavno na to, zanimljivo je da se, prema pojedinim novinskim izvještajima, na sokolskim zabavama, dakle i u razmjerno neformalnim i opuštenijim okolnostima, moglo čuti zdravice u čast kralju i banu. Vjerujem da bi se opširnijim istraživanjem dalo pronaći još sličnih detalja. Sve ovo, naravno, nipošto ne znači da su hrvatska sokolska društva bila prorežimske, proaustrijske i(li) promađar(on)ske organizacije, premda nije isključeno da je bilo i sokolaša takvih stavova, pa možda i čitavih pojedinih društava. Naprečac bi se moglo postaviti dvije hipoteze: 1) sokolsko je slavenofilstvo bilo „okviraskoga“/trijalističkoga/austroslavenskoga karaktera; 2) sokolaši su se oportunistički odnosili prema vlastima. Dakako, obje bi hipoteze ipak trebalo potvrditi studioznom raščlambom, koja bi pak uvelike premašivala opseg i tematski okvir ovoga rada. U svakom slučaju, držim da su političke pozicije hrvatskih sokolskih društava i istaknutih sokolaša, napose kroz prizmu njihova odnosa sa (zemaljskim) vlastima, teme koje traže izvjesnu, sveobuhvatnu, slojevitu i opreznu, historiografsku reinterpretaciju i revalorizaciju. Pritom nije za očekivati da će nova interpretacija naglavce izokrenuti postojeću sliku i dati „preradikalne“ rezultate, koji bi, primjerice, naveli na odbacivanje ocjena o sokolskoj privrženosti slavenstvu, no držim da bi temeljito istraživanje ove problematike iznjedrilo složeniju i cjelovitiju sliku o sociopolitičkom karakteru i položaju hrvatskoga sokolskoga pokreta. Najkraće rečeno, u ovom se slučaju odmjereni historijski revizionizam čini dobrodošlim.

---

vlade 1892–94. proučavao je školsku gimnastiku i različite sportove na gimnastičkom institutu u Stockholmu, a potom je, vrativši se u domovinu, 1894–96. bio predavač na Tečaju za učitelje gimnastike. Predavanjima, davanjem poduka te člancima u *Gimnastici* znatno je pridonio popularizaciji i ukorjenjivanju više sportova u nas (npr. nogomet, tenis, biciklizam, skijanje, klizanje, hokej na ledu i na travi), uvelike je zaslužan za osuvremenjivanje nastave tjelesnoga odgoja, te uopće za razvoj hrvatskoga sportskoga života. Kako se njegovo nastojanje za uvođenjem apolitičnoga švedskoga umjesto ideološki nabijenoga češkoga gimnastičkoga sustava u hrvatske škole poklapalo s namjerama Isidora Kršnjavoga i zemaljske vlade, čiju je podršku i uživao, Bučar je svojedobno bio percipiran kao izdajnik narodne stvari. Na prijelazu 19. u 20. st, nakon Kršnjavijeva odstupanja, češki je sustav uspio „pobijediti“ švedski, no pritom je usvojio neke od njegovih važnih značajki, što se ponajprije manifestiralo činjenicom da su se hrvatski sokolaši prestali opirati prihvaćanju modernih sportskih igara. Vidi: Čustonja, n. dj, str. 162 i dalje.

III.

Djelujući u društvenoj i sportskoj klimi koja je ukratko opisana u prethodnom poglavlju, Hinko Mašek Bosnadolski znatno je doprinio razvoju hrvatskoga sokolskoga pokreta i uopće sportskoga života, a upravo taj segment njegove biografije predstavlja središnju os ovoga članka. Tijekom službovanja u Vukovaru Mašek je „na velika vrata“ ušao u sokolstvo, a svojim je radom osim sportskoga obogatio i društveni te kulturni život grada na Dunavu.

Sjedište Srijemske županije, trgovište Vukovar je sve do 1890-ih sličilo „velikom selu – kako nije bilo tvrdih makadamskih cesta, ljeti se prašina na ulicama slijegala tek s prvim kapima kiše, a u rano proljeće i jesen blato je otežavalo prometovanje fijakera i zaprežnih kola; ulice su bile uske i prljave, i to posebice u vrijeme kišnih dana kada se zbog blata na cesti nije moglo prelaziti s jedne strane ulice na drugu“.³⁸ Popis stanovništva iz 1880. ocrtava Vukovar kao multietničku sredinu napućenu sa 7139 žitelja od kojih su relativnu većinu činili Hrvati (39%), uz znatne udjele Nijemaca (35,78%) i Srba (18,69%) te nešto Mađara (4,57%).³⁹ Hrvatski nacionalni osjećaj u gradu dobivao je na snazi nakon prve pobjede hrvatskih predstavnika na izborima za općinsku upravu, a zapaženu ulogu u njegovu jačanju imali su vukovarski gimnazijalci koji su se školovali u Osijeku. Kao „okosnica okupljanja svih svjesnih hrvatskih rodoljuba“ u Vukovaru funkcionirali su Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo „Dunav“, utemeljeno 1867, te list *Srijemski Hrvat* (izlazio dvaput tjedno, srijedom i subotom), a kojima se u tom smislu ubrzo, uvelike zahvaljujući Mašekovoj energiji i entuzijazmu, pridružilo tjelovježbeno društvo „Srijemski sokol“. Kroz djelovanje triju spomenutih čimbenika lokalno hrvatsko stanovništvo nastojalo je ostvariti svoje ekonomske, kulturne i nacionalne interese.⁴⁰

Po prirodi „izvanredno društven čovjek“, Mašek je bio „centar društvenog života Mostara“, gdje se istaknuo kao organizator brojnih zabava i priredaba.⁴¹ Doselivši u Vukovar zbog posla 1883, vrlo dobro uklopio se i u novu sredinu te je bio djelatna u društvenom i kulturnom⁴² životu lokalne zajednice. Prije oformljenja „Srijemskoga sokola“

38 Zlata Živaković-Kerže, „Slavonija, Srijem i Baranja u 19. stoljeću“, u: *Temelji moderne Hrvatske*, str. 389.

39 Zlata Živaković-Kerže, „Srijemska županija u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća“, *Scrinia Slavonica*, 2010, str. 199.

40 Virc, n. dj, str. 12–13.

41 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

42 Težnju pomaganja hrvatske kulture Mašek počinje pokazivati odmah nakon što se zaposlio, dakle početkom 1880-ih, i prije no što je stigao u Vukovar. Tako je, kronološkim redoslijedom, u periodici iz razdoblja 1880–83. zabilježeno da je: 1) skupljao pretplatnike za *Hrvatski dom*, godišnjak koji je izdavalo istoimeno društvo studenata zagrebačkoga sveučilišta; 2) bio podupirajući član Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga zbora; 3) dao prilog od 20 forinti za izgradnju kazališta u Zagrebu; 4) kupnjom zadužnice društva „Kola“ financijski pripomogao izgradnji Hrvatskoga doma u Zagrebu, u kojem se osim „Kola“ smjestio i zagrebački „Hrvatski sokol“. Vidi: „Zahvala“, *Hrvatski dom*, 1880 (god. IV), posljednja str. [nije numerirana]; „Hrvatski pedagogijsko-književni sbor“, *Napredak*, 1881, br. 19, str. 326–327; „Gradnja novog hrvatskog kazališta u Zagrebu“, *Narodne novine*, 7. IX. 1882, str. 3; „Izkaz o subskripciji na zadužnice ‘Kola’“, *Narodne novine*, 17. IX. 1883, str. 3.

aktivno je sudjelovao u radu „Dunava“⁴³, jednoga od najvažnijih i najutjecajnijih vukovarskih društava. Nakon što se kao član posebnoga odbora 1884. uspješno angažirao na organizaciji boravka dramskoga ansambla zagrebačkoga Hrvatskoga narodnoga kazališta u Vukovaru,⁴⁴ sljedeće se godine u sklopu kazališne sekcije „Dunava“ okušao kao amaterski glumac. Naime, društvo „Dunav“ je 19. IV. 1885. u svratištu Lav priredilo izvedbu komedije Janka Jurkovića *Kumovanja*, u kojoj je Mašek igrao lik seoskoga posjednika i bivšega trgovca Pavla Čulića. Njegov je nastup u *Sriemskom Hrvatu* ocijenjen „posve korektn[im]“ za „početnika-diletanta“, uz što je navedeno da je izvrsno prikazao smirenost, a pohvaljena mu je i odmjerena mimika te dobro kretanje na pozornici.⁴⁵ Isti je list četiri mjeseca kasnije donio vijest o još jednom Mašekovu nastupu. Naime, „Dunav“ je 16. VIII. 1885. u gostionici Lav prigodnim kulturno-umjetničkim programom obilježio rođendan cara i kralja Franje Josipa. U sklopu manifestacije izvedena je vesela jednočinka srpskoga dramatičara Koste Trifkovića *Ljubavno pismo*, koju je nepotpisani novinar *Sriemskoga Hrvata* ocijenio prezahtjevnom za amaterski ansambl, no unatoč tome mahom se pozitivno izjasnio o nastupima većine glumaca. O Mašekovoj je prezentaciji zabilježeno da je „junački podnio muku, kad ga užas spopadne pred ženom, kojoj je otkrivena tajna njegove nedopuštene ljubavi“, a prepoznat je i trud koji je uložio kako bi što vjernije odigrao svoju ulogu.⁴⁶

Osim što se bavio glumom u okviru kazališne sekcije „Dunava“, Mašek je istodobno bio i član upravnoga odbora ovoga društva, čiji su članovi baš na njegov prijedlog podržali inicijativu o osnivanju „Srijemskoga sokola“.⁴⁷ Povezanost s „Dunavom“ u

43 Opširnije o povijesti i djelatnosti ovoga društva: Vlado Horvat, *Spomenica o radu Hrvatskog kulturno-glazbenog društva „Dunav“ u Vukovaru prigodom proslave 140. obljetnice osnivanja društva (1867–2007)*, Vukovar 2009.

44 Ansambl je bio predvođen ravnateljem drame Adamom Mandrovićem, a prigodom uspješnoga gostovanja u Vukovaru u lipnju 1884. izveo je četiri predstave, posljednju 22. VI, poslije čega je druženje Vukovaraca s gostima iz Zagreba nastavljeno u gostionici Lav. Vukovarska je publika ovom prilikom mogla uživati u nastupima domaćih glumačkih zvijezda kao što su Marija Ružička-Strozzi, Ivana Sajević i Dragica Freudenreich. Za financijski uspjeh čitavoga projekta nepotpisani autor izvještaja u listu *Sriemski Hrvat* istaknuo je, među ostalim, i zasluge Hinka Mašeka. „Članovi [*sic!*] hrvatske drame“, *Sriemski Hrvat*, 25. VI. 1884, str. 3.

45 „Društvena zabava“, *Sriemski Hrvat*, 22. IV. 1885, str. 1–2; 25. IV. 1885, str. 1–2.

46 „Zabava hrvatskoga pjevačkoga društva ‘Dunav’“, *Sriemski Hrvat*, 19. VIII. 1885, str. 3. — Autor ovoga novinskoga priloga iznio je nekoliko zamjerki na sadržaj i realizaciju programa koji je priredio „Dunav“. Tako mu je primjericje zasmetalo što se zabava održala dva dana uoči vladareva rođendana, a ne dan ranije kako je prethodno bio običaj. Trifkovićev je pak komad označio nepreporučljivim za amatersku izvedbu, usto se čudeći organizatorima da su se pored postojećega blaga iz korpusa hrvatske dramske književnosti odlučili za srpsko djelo, tim više jer bi se od „Dunava“ očekivalo „da hrvatsku pjesmu i glasbu, a po tome i hrvatsku dramatsku umjetnost uzgaja i proširuje“. Na koncu teksta novinar se osvrtno na gledatelja koji je „sladko“ pušio za vrijeme predstave, „kao da će ga svega komarci izgristi“, istaknuvši kako bi „trebalo da ga tko s kakovom dobrom testerom valjano izteše“.

47 Vlado Horvat, *Vukovarska društva (1859–1945)*, Vukovar 2007, str. 49; Isti, *Spomenica o radu Hrvatskog kulturno-glazbenog društva „Dunav“*, str. 13, 38; „Zabava Dunava“, *Sriemski Hrvat*, 28. XI. 1885, str. 2; „Glavna skupština ‘Dunava’“, *Sriemski Hrvat*, 12. I. 1887, str. 3.

neku je ruku nadživjela Mašekov odlazak iz Vukovara, te je na prvoj sjednici Središnjega odbora Saveza hrvatskih pjevačkih društava, održanoj 15. III. 1891. u maloju dvorani pjevačkoga društva „Kolo“ u Zagrebu, Mašek prisustvovao kao predstavnik „Dunava“.⁴⁸

Uz Mašekovo djelovanje u „Dunavu“ te „Srijemskom sokolu“, o čemu će uskoro biti više riječi, vrijedi se dotaknuti i njegova članstva u čitalačkom društvu „Ressource“, i to stoga jer uključenost u to društvo valja gledati kao informaciju o pojedinčevu socio-konomskom statusu. Naime, „Ressource“ je bio svojevrsan klub najuglednijih Vukovaraca, a članovi su mu redom bili pripadnici lokalne elite – plemići, časnici, činovnici, liječnici, odvjetnici te najimućniji trgovci i obrtnici. Svrha ovoga društva, utemeljena 1859, bilo je „promicanje pristojne društvene zabave“, što je podrazumijevalo čitanje različitih novina i časopisa te organiziranje plesova, zabava i tombola, odnosno „svih nezabranjenih igara“. Pristupiti su mu mogli isključivo muškarci, bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost.⁴⁹ Baš kao i u „Dunavu“, Mašek je i u „Ressourceu“ bio član upravnoga odbora, u koji je izabran 7. XI. 1886.⁵⁰ Kad ga je 20 godina potom, nakon Zagreba i Ogulina, činovničko službovanje još jednom dovelo u Vukovar, na glavnoj skupštini „Ressourcea“ 20. I. 1907. izabran je za jednoga od trojice odborničkih zamjenika.⁵¹ Osim Maškega, članovi „Dunava“ i(li) „Ressourcea“ bili su još neki od začetnika vukovarskoga sokolstva.

IV.

Iako je zagrebački „Hrvatski sokol“ osnovan još 1874, sokolski je pokret na čitavom hrvatskom ozemlju desetljeće potom, u vrijeme Mašekova službovanja u Vukovaru, bio u povojima. Naime, osim zagrebačkoga djelatno je bilo svega nekoliko društava, i to u Varaždinu (osnovano 1878), Bjelovaru (1884), Karlovcu (1885) i Zadru (1885),⁵² dakle niti jedna takva organizacija još nije postojala u Slavoniji i istočnoj Hrvatskoj, gdje je sokolska ideja u prvoj polovici 1880-ih „bila gotovo nepoznata“⁵³.

Prije no što se posvetim detaljnijoj rekonstrukciji Mašekova angažmana u hrvatskom sokolskom pokretu, ističem da sam o njemu kao sportašu doznao razmjerno malo, no Radovićev strojopis te natuknica u *Sportskom leksikonu*⁵⁴ neosporno navode na zaključak da je bio iznimno svestran sportaš: bavio se gimnastikom, mačevanjem, plivanjem, veslanjem, klizanjem, ribolovom „na moru i rijekama“, od šesnaeste godine

48 „Centralni odbor saveza hrv. pjevačkih društava“, *Narodne novine*, 16. III. 1891, str. 3.

49 Horvat, *Vukovarska društva (1859–1945)*, str. 11–12.

50 „Čitalačko društvo ‘Ressource’“, *Srijemski Hrvat*, 10. XI. 1886, str. 2.

51 *Srijemske novine*, 23. I. 1907, str. 4.

52 Stepišnik, n. dj, str. 279.

53 Stjepan Majurđić, *Spomenica povodom proslave četrdesetogodišnjice „Hrvatskog Sokola“ u Vukovaru (1886–1926)*, Vukovar s. a. [1926], str. 5.

54 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović; *Sportski leksikon*, s. v. „Mašek Bosnodolski, Hinko“, str. 257.

lovom (na medvjede, orlove i divlje svinje), a usto, sudeći prema drugoj građi, i biciklizmom⁵⁵ te planinarenjem⁵⁶.

Doselivši 1883. u Vukovar, Mašek je počeo aktivno propagirati sokolsku misao, a potom, uspjevši za nju zainteresirati nekolicinu Vukovaraca, i „živo raditi“ na osnivanju sokolskoga društva.⁵⁷ Za pretpostaviti je da je u doticaj sa sokolstvom došao još kao gimnazijalac u Zagrebu. Naime, zagrebački su sokolaši u drugoj polovici 1870-ih vodili brigu o nastavi tjelesnoga odgoja, a prije nego je 1883. izgrađena sokolana vježbalo se u prostorijama realne gimnazije, škole koju je Mašek pohađao do 1878, i u kojoj je još 1860. učitelj gimnastike Friedrich Singer, jedan od prvih hrvatskih sokolaša, ustrojio Zavod za vežbanje tela.⁵⁸ Nakon Singerove smrti 1876. „neobligatnu“ nastavu „gimnastike“ u zagrebačkoj realci nastavio je održavati Franjo Hochman. Dodajmo da je sa sokolstvom bio povezan i tadašnji ravnatelj realke Josip Torbar, prirodoslovac i akademik, jedan od utemeljitelja „Hrvatskoga sokola“ i predsjednik njegova prvoga (privremenoga) upravnoga odbora 1874. godine.⁵⁹

U dijelu literature može se naići na podatak da je Mašek prije dolaska u Vukovar bio član zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“,⁶⁰ dok se s druge strane u jednom od nekrologa objavljenih nakon njegove smrti navodi da je „*najprije* [istaknuo I. B.] u 80-tim godinama“ bio djelatnik u vukovarskom sokolstvu.⁶¹ Premda nisam pronašao ništa što bi nedvojbeno potvrdilo da je na bilo koji način prije 1883. bio uključen u rad zagrebačkoga „Sokola“, niti da mu je bio članom, vjerujem da se procjenu kako je raspolagao određenim spoznajama o ustrojstvu i načinu funkcioniranja sokolskoga društva može prihvatiti, povezujući takvu procjenu s činjenicom da je preuzeo ponajveći dio tere- ta oko administrativnih i organizacijskih radnji nužnih za registraciju vukovarskoga „Sokola“.

Prvi konkretni koraci u tom smislu podrazumijevali su sastavljanje društvenih pravila, koja su potom poslana nadležnim tijelima na uvid. Otpisom državnoga

55 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Vozna izkaznica za bicikliste.

56 Vidi u VI. poglavlju ovoga rada.

57 Majurđić, n. dj, str. 6.

58 Bečki Nijemac Friedrich Singer imao je iznimno važnu ulogu u razvoju tjelovježbenoga pokreta i nastave tjelesnoga odgoja. Bio je prvi nastavnik tjelesnoga odgoja u banskoj Hrvatskoj, 1855–57. radio je u riječkoj nižoj realnoj gimnaziji, od 1859. do smrti 1876. poučavao je zagrebačke gimnazijalce, učenike Gornjogradske i Velike realne gimnazije (neobavezna nastava tjelesnoga odgoja), a 1875. bio je imenovan i nastavnikom u muškoj učiteljskoj školi (obavezna nastava). U prostorijama realne gimnazije uredio je prvu dvoranu za vježbanje u Zagrebu, te u njoj 1860. otvorio Zavod za vežbanje tela. Jedan je od osnivača, prvi učitelj i sastavljač pravila zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“. Prihvatio je hrvatski identitet te kroatizirao ime u Miroslav. Vidi: Čustonja, n. dj, str. 123–126, 133, 155–157.

59 Hrvoje Macanović, „Prvo jugoslavensko gimnastičko natjecanje u Zagrebu 1878. godine“, *Povijest sporta*, 1973, br. 14, str. 1260–1261.

60 Majurđić, n. dj, str. 6; Virč, n. dj, str. 15; Franjo Frntić, „Počeci organiziranog športskog života u Vukovaru“, *Povijest sporta*, 1992, br. 92, str. 21; Željko Iveljić, *Tjelovježbene udruge istočne Hrvatske do 1929. godine*, Vinkovci 2012, str. 36.

61 „Hinko Mašek Bosnodolski“ [nekrolog], *Hrvatski sokolski koledar za 1911*, str. 70.

nadodvjetništva u Zagrebu od 8. III. 1885. zatražene su određene korekcije pravila,⁶² na što su Vukovarci, predvođeni Mašekom, intenzivirali rad na utemeljenju sokolskoga društva. U lokalnoj su školi u nedjelju 17. I. 1886. održali sastanak na kojem se okupilo 16 osoba, a predsjedavao mu je Mašek. Kao inicijator i pokretač te „najzaslužniji i organizacijski najsposobniji“ član skupine, zadužen je da sastavi pravila i izvrši sve potrebne pripreme za osnivačku skupštinu, koju je sazvaio za 25. I. te joj također predsjedavao. Na skupštini su prihvaćena pravila, „nakon odulje debate“ organizacija je službeno nazvana Hrvatsko društvo za tjelovježbu „Srijemski sokol“, te su izabrana devetorica članova prvoga rukovodstva, Privremenoga (upravnoga) odbora. Na konstituirajućoj sjednici Odbora za starješinu je izabran Hugo Stubenvoll, zamjenika starješine Adam Kopčić, blagajnika Ivan Peheim, tajnika Hinko Mašek itd. Potonjoj dvojici povjereno je da upute pravila na odobrenje zemaljskoj vladi, što je i učinjeno.⁶³

Zemaljska je vlada 18. III. 1886. zatražila od „Srijemskoga sokola“ dodatne izmjene Pravila, te je njegov Privremeni odbor 12. IV. dostavio novu inačicu Kr. podžupaniji u Vukovaru,⁶⁴ na što je Podžupanija 20. IV. zatražila očitovanje Odjela za unutarnje poslove zemaljske vlade u Zagrebu. Zaprimivši taj dopis 26. IV, Odjel 2. V. zahtijeva „mnenje“ državnoga nadodvjetništva.⁶⁵ Nakon što je državni nadodvjetnik 7. V. ustvrdio da „neima daljnje zaprieke proti odobrenju ovih pravila“,⁶⁶ Odjel za unutarnje poslove zemaljske vlade napokon je 30. VI. odlukom br. 21130 potvrdio Pravila „Srijemskoga sokola“,⁶⁷ čime su ispunjene sve administrativno-pravne pretpostavke neophodne za registraciju i mogućnost javne djelatnosti društva.

Premda se sadržaj Pravila vukovarskoga „Sokola“ ni po čem posebnom ne razlikuje od pravila neke druge hrvatske sokolske organizacije, riječ je o dokumentu koji ima karakter svojevrsnoga rodno lista i ustava „Srijemskoga sokola“, dakle o izvoru prvorazredne važnosti za povijest društva. Pravila nas upoznaju s različitim pojedinostima o organizaciji, ponajprije o njezinu ustrojstvu i načinu funkcioniranja.

Radom „Srijemskoga sokola“ rukovodilo je upravno vijeće, tijelo koje je, među ostalim, bilo ovlašteno zastupati društvo „napram vanjskom svijetu“, sklapati ugovore u ime društva i upravljati njegovom imovinom, odlučivati o primanju novih članova i o članskim inicijativama, organizirati tjelovježbene aktivnosti te različite zabave, sastanke i izlete, predlagati izbor počasnih članova, sazivati glavnu skupštinu itd. Upravno vijeće

62 Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Fond Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade (dalje: HR-HDA-79), kutija 858, Otpis br. 3400/1886. Kr. državnoga nadodvjetništva zemaljskoj vladi.

63 Majurdžić, n. dj, str. 6–7; „Glavna skupština“, *Srijemski Hrvat*, 16. I. 1886, str. 2; Frntić, n. dj, str. 21–22.

64 HR-HDA-79, kut. 858, Dopis Privremenoga odbora „Srijemskog sokola“ od 12. IV. 1886. zemaljskoj vladi [dokument supotpisuju potpredsjednik i tajnik Odbora, Adam Kopčić i Hinko Mašek].

65 HR-HDA-79, kut. 858, Dopis br. 4376/1886. Kr. podžupanije u Vukovaru Odjelu za unutarnje poslove zemaljske vlade; Naredba br. 18868 od 2. V. 1886. Odjela za unutarnje poslove zemaljske vlade Kr. državnom nadodvjetništvu.

66 HR-HDA-79, kut. 858, Otpis br. 3400/1886. Kr. državnoga nadodvjetništva zemaljskoj vladi.

67 HR-HDA-79, kut. 858, Odluka br. 21130/1886. Odjela za unutarnje poslove zemaljske vlade.

sastojalo se od 12 članova – oni su mogli biti isključivo stanovnici Vukovara, mandati su im trajali godinu dana, a svoje su dužnosti obavljali volonterski. Između sebe su birali društvenoga starješina i njegova zamjenika, tajnika i njegova zamjenika te blagajnika, s vremena na vrijeme i vođu, zadužena za organizaciju i rukovođenje tjelovježbama. Sjednice upravnoga vijeća sazivao je starješina ili njegov zamjenik, a moralo im je prisustvovati najmanje šest članova kako bi usvojeni zaključci bili valjani. Pri izjednačenom rezultatu glasovanja o nekom pitanju odluku je donosio starješina.⁶⁸

Legitimitet upravnoga vijeća proizlazio je iz glavne skupštine, tijela koje su činili svi članovi društva. Skupštinu je najmanje dva tjedna uoči njezina održavanja sazivalo upravno vijeće, „uz naznaku dnevnog reda putem pozivnica i *novinab*⁶⁹ [istaknuo I. B.]“. Pravila su predviđala održavanje redovite glavne skupštine u prosincu svake godine, a u djelokrug skupštine ulazilo je: odobravanje izvješća upravnoga vijeća te financijskih izvješća, biranje članova upravnoga vijeća, nadopunjavanje i mijenjanje pravila uz naknadno odobrenje zemaljske vlade, biranje počasnih članova, odlučivanje o prijedlozima upravnoga vijeća te o prijedlozima članova itd. Odluke su bile valjane ukoliko na skupštini sudjeluje barem trećina od onih članova s prebivalištem u Vukovaru, a donošene su natpolovičnom većinom glasova. U slučaju potrebe, upravno vijeće moglo je sazvati izvanrednu glavnu skupštinu, a ista se imala održati i na pismeni zahtjev najmanje šestine članova.⁷⁰

Članom je mogao postati svatko tko je „18. godinu navršio te je neporočan“, a o primanju u članstvo, eventualno i o izbacivanju, odlučivalo je upravno vijeće većinom glasova. Članovi su bili obvezani „držati se društvenih pravila i promicati napredak društva“, te su imali pravo sudjelovanja i glasovanja na glavnim skupštinama. „Sokol“ je po osnutku imao ukupno 66 članova: 32 izvršujuća (oni koji vježbaju; plaćali su članarinu u iznosu od jedne forinte mjesečno), 31 podupirajućega (članarina 50 novčića mjesečno) te tri utemeljiteljna (platili 50 forinti odjednom za doživotnu članarinu).⁷¹

Slikovito govoreći, funkcioniranje „Srijemskoga sokola“ moglo bi se ocrtati kao sustav u kojem upravno vijeće djeluje kao društvena vlada, a glavna skupština kao parlament, u kojem dužnost zastupnika obnaša svaki pojedini član društva.

Iako se najveći dio teksta Pravila odnosi na definiranje djelokruga glavne skupštine i upravnoga vijeća te na različita pitanja vezana uz članove odnosno njihova prava i obveze, dokument sadržava još neke vrijedne podatke na koje se valja osvrnuti,

68 HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904, Pravila Hrvatskog društva za tjelovježbu „Sriemski sokol“ u Vukovaru [prvotna inačica], čl. 15–16. — U ovom sam se radu koristio izvornikom Pravila, no skrećem pozornost da su u cijelosti objavljena i u knjizi Z. Virca, n. dj, str. 16–18, 21–24.

69 Iz ovoga se detalja može iščitati da su onodobne sportske organizacije prepoznavale komunikacijski i promidžbeni potencijal javnoga prostora koji im je bio dostupan zahvaljujući novinama kao najznačajnijem tadašnjem mediju.

70 HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904, Pravila Hrvatskog društva za tjelovježbu „Sriemski sokol“ u Vukovaru [prvotna inačica], čl. 12–14, 20.

71 HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904, Pravila Hrvatskog društva za tjelovježbu „Sriemski sokol“ u Vukovaru [prvotna inačica], čl. 4–10, 18; Majurdžić, n. dj, str. 7.

svakako na isključivo „sportski“ čl. 1 koji zacrtava svrhu postojanja društva: „Svrha društva jest gojenje i promicanje tjelovježbe.“⁷² Načini postizanja svrhe, definirani u čl. 11, omogućavali su izlazak iz usko sportskih okvira kroz ustrojavanje različitih sekcija unutar organizacije, sportskih ali i kulturno-umjetničkih. Naime, taj članak predvidio je sljedeća četiri načina ostvarivanja svrhe: „1. tjelovježbom svake vrsti; 2. skupnima zabavnima sastancima; 3. skupnom javnom vježbom s natjecanjem; 4. ako bi se pojedini članovi složili u klub unutar ovoga društva, da bud kojom posebnom vrsti tjelovježbe: kao veslanjem, gadjanjem u nišan itd. bud *glazbom, pjevanjem itd.* [istaknuo I. B.] društvene svrhe i društvene zabave promiču, smije upravno vieće ih pomagati materialno i moralno, ali tako, da društvo kraj toga neštetuje.“⁷³ No „Sokol“ se, prema Stjepanu Majurdžiću, na samim počecima rada ograničavao na svrhu iz čl. 1, dakle na tjelovježbu.⁷⁴

Prilikom osnivanja skupljeno je 313 forinti i 50 novčića dobrovoljnih priloga te su od domaćih obrtnika naručene osnovne, jednostavne sprave za vježbanje. Kako zbog nedostatka stručnoga kadra privremena uprava nije imenovala vođu, vježbe je u početnoj fazi vodio Adam Kopčić, dok je prva redovita uprava [vidi sljedeći odlomak] za vođu (društvenoga učitelja) izabrala Janka Antolkovića Kalinskoga. Redovne su vježbe održavane dvaput (ponedjeljkom i petkom od 20 h), a slobodne jednom tjedno (srijedom u 20 h), u neadekvatnoj, improviziranoj gombaoni smještenoj u prostorijama koje je društvu besplatno ustupio Antun Šlemin, član prvoga redovitoga upravnoga vijeća „Srijemskoga sokola“. Članovi su najviše zanimanja pokazivali za vježbe s oružjem, tj. mačevanje i streljaštvo, pa su od Ministarstva rata zatražene tri puške i samokres za vježbu.⁷⁵

Nakon što je društvo službeno zaživjelo odobravanjem Pravila od strane Odjela za unutarnje poslove zemaljske vlade 30. VI. 1886, prvu redovitu glavnu skupštinu sazvalo je za srijedu 8. IX. iste godine, u 15 h. Kako se na taj radni dan nije okupio potreban broj članova, skupština je pomaknuta te održana u nedjelju 12. IX. u društvenim prostorijama svratišta Lav, s početkom u 16 h. Tom su prigodom svim članovima podijeljena Pravila, poslije čega su skupštinarci izabrali članove prvoga redovitoga upravnoga vijeća. Ono je 20. IX. održalo svoju prvu sjednicu na kojoj su izabrani: Stubenvoll za starješinu, Kopčić za zamjenika starješine, Mašek za tajnika, Peheim za blagajnika, Antolković za vođu. Uprava je na istoj sjednici odlučivala o *dress codeu* te zaključila da izvršujući članovi „kod svečanostih i javnih produkcijah imadu nositi posebno odielo i to: na glavi šešir sure boje s perom sokolovim, modru košulju, dolamu preko ramena od

72 Spomenuti je članak izmijenjen, tj. proširen 1904, nakon čega je glasilo: „Svrha društva jest gojenje i promicanje tjelovježbe, te uza to čitanje zakonom dozvoljenih listova, dnevnika i knjiga, igranje, plesanje i ine dopustive zabave.“ Usp. HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904.

73 HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904, Pravila Hrvatskog društva za tjelovježbu „Srijemski sokol“ u Vukovaru [prvotna inačica].

74 Majurdžić, n. dj, str. 7.

75 Majurdžić, n. dj, str. 6, 7–8; Frntić, n. dj, str. 22; Horvat, *Vukovarska društva (1859–1945)*, str. 50; Obavijest o rasporedu vježbanja izišla je u listu *Srijemski Hrvat* 19. II. 1887. („Sokol“, str. 4).

sive boje i s gajtanima, pojas od trobojne tkanine i sive čakšire“. Cijena takve uniforme iznosila je 20 forinti.⁷⁶

U listopadu 1886. zagrebački „Hrvatski sokol“ pozvao je vukovarsku subraću na svečanost praškoga „Sokola“ zakazanu za 26. VI. 1887. u Pragu. Upravno vijeće „Srijemskoga sokola“ prihvatilo je poziv te odlučilo da će društvo na toj manifestaciji predstavljati peteročlano izaslanstvo. Iako svečanost nije održana zbog zabrane od strane redarstvenih organa,⁷⁷ i sama namjera vukovarskoga „Sokola“ da na njoj sudjeluje svjedoči da je društvo već u počecima rada težilo povezivanju i suradnji s drugim sokolskim organizacijama, odnosno aktivnom uključivanju u sokolski pokret na širem, hrvatskom ali i slavenskom planu. Ta težnja sama po sebi nije neobična, a zasigurno ima određenu važnost s obzirom na to da su članovi mladoga vukovarskoga društva bili isključivo entuzijastični amateri i volonteri čija je organizacija utemeljena na području koje je za sokolsku ideju dotad bilo *terra incognita*. Usto, vukovarski sokolaši, dakako, nisu raspolagali širokom bazom (potencijalnih) članova poput primjerice zagrebačkih ili praških, te su u odnosu na njih funkcionirali u kudikamo skromnijim (materijalnim i financijskim) uvjetima. U najranijoj fazi njezina postojanja, djelatnost vukovarske sokolske organizacije odvijala se isključivo u lokalnim okvirima, te se, među ostalim, manifestirala suradnjom s drugim vukovarskim društvima⁷⁸, ponajprije Dobrovoljnim vatrogasnim društvom (DVD)⁷⁹ i Hrvatskim pjevačkim i glazbenim društvom „Dunav“. Različitim oblicima suradnje svakako je pridonosilo i to što su pojedini članovi „Srijemskoga sokola“, među takvima i Mašek, istodobno bili učlanjeni u druga društva, u čijem su radu više ili manje aktivno sudjelovali.

Vukovarski „Sokol“ nastavlja napredovati i razvijati se i tijekom 1887. godine, početkom koje njegova uprava odlučuje da će društvo organizirati svoju prvu zabavu. Ista je održana u subotu 5. II. u punoj „areni“ svratišta Lav. Osim plesa, priređena je i „šaljiva“ tombola, a sudeći prema prilično opširnom izvještaju u *Sriemskom Hrvatu* gosti su se izvrsno zabavljali sve do ranih jutarnjih sati. Pišući o dobrom odazivu i vrlo uspješnom prvom izlasku društva „pred vukovarsko občinstvo“, autor spomenutoga priloga naglasio je da se na zabavi okupio i „znatan broj krasotica“, od kojih mu je pozornost posebno privukla „bujna i krasna“ dama maskirana u gusarsku kraljicu. Pisac

76 „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 8. IX. 1886, str. 3; „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 11. IX. 1886, str. 3; „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 22. IX. 1886, str. 3; „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 9. II. 1887, str. 3; Majurđžić, n. dj, str. 7.

77 Majurđžić, n. dj, str. 8–9.

78 Primjerice, u proljeće 1886. predstavnici četiriju vukovarskih društava – čitalačkoga „Ressource“, pjevačkoga „Dunav“, DVD-a te „Srijemskoga sokola“ – zajednički su se angažirali kako bi se u gradu podiglo adekvatnu plesnu dvoranu, „s udobnima pokrajnima prostorijama“. Pomoć su tražili od grofa Eltza kojemu su na sastanku predložili da u tu svrhu nadozida novi objekt uz zgradu svratišta Lav. Razmotrivši ideju, grof je savvao novi sastanak na kojem je predstavnike četiriju društava obavijestio „da plesne dvorane graditi neće, jer da se obzirom na konkurenciju troškovi ne bi izplatili. [...] Gradjanstva se je neugodno dojmilo, što se još u vlastelinskom dvoru, unatoč uvjeravanju ništa manja od četvero društva, nevidja potreba gradnje plesne dvorane i što se uz vršenje regalnoga prava boji konkurencije.“ Vidi: „Plesna dvorana“, *Sriemski Hrvat*, 15. V. 1886, str. 2.

79 Više o povijesti i radu ovoga društva: V. Horvat, *130 godina vatrogastva u Vukovaru*, Vukovar 2005.

je istaknuo i gospodu koja su „dobrostitivo preplatila ulazninu“ – najviše, za 9 forinti, veliki župan srijemski Ervin pl. Cseh. „Podpunom uspjehu zabave je doprinjela ta okolnost, što je bilo zastupano gradjanstvo bez razlike vjere.“⁸⁰

Za razmatranje političkih afilijacija članova „Srijemskoga sokola“ (a i drugih vukovarskih društava) indikativnim se doimaju pojedinosti vezane uz posjete banice i bana Vukovaru. Khuenova supruga Margita posjetila je grad 25. IV. 1887, a u svečanom dočeku banice sudjelovao je i „redarstveni kapetan“ Adam Kopčić, zamjenik sokolskoga starješine. DVD i „Dunav“ su uvečer toga dana u gošćinu čast priredili bakljadu.⁸¹ Nedugo potom, 11. V, u Vukovar je došao i ban Khuen-Héderváry, a u svečani program povodom njegova dočeka bio je uključen i sokolski starješina Hugo Stubenvoll. Stubenvoll se priključio izaslanstvu lokalnoga DVD-a, predvođenom predsjednikom Franjom Reschom, te u županijskoj zgradi sudjelovao na prijemu u čast „Nj. Preuzvišenosti“ bana, kojemu su se toga dana „poklonili“ brojni Vukovarci, među njima predstavnici lokalnih vlasti, činovnici, svećenici, prosvjetari, gospodarstvenici, ali i „obični“ građani te delegacije pojedinih društava.⁸² Dakle, u oba spomenuta dočeka sudjelovali su članovi najužega rukovodstva „Srijemskoga sokola“, no čini se da pred banicom i banom nisu nastupali kao predstavnici toga društva, već u kakvom drugom svojstvu. Ukoliko je pak takav dojam točan, otvorenim ostaje pitanje stoje li politički motivi iza činjenice da „Sokol“ kao organizacija nije bio uključen u programe dočeka.

Prvu javnu vježbu „Srijemski sokol“ priredio je 30. V. 1887, na duhovski ponedjeljak, a u sklopu cjelodnevne pučke zabave održane u Najparovu vrtu. Manifestaciju je organiziralo vukovarsko DVD, a uz sokolaše, sudjelovalo je i pjevačko društvo „Dunav“. Prema novinskom izvješću, tijekom zajedničkoga ručka nazdravljalo se caru i kralju Franji Josipu te banu Khuenu. U kasnijim poslijepodnevnim satima otpočele su „produkcije“ članova sokolskoga društva, čiji je program bio sačinjen od dizanja utega te gimnastičkih i atletskih disciplina, redom – dizanja bučica teških 40 kg, potom skakanja preko užeta, te na kraju „utrkanj[a] sa zaprekama, i to: 1. preko metar visokog

80 „Sokol“, *Srijemski Hrvat*, 8. I. 1887, str. 3; „Sokol“, *Srijemski Hrvat*, 19. I. 1887, str. 3; „Sokol“, *Srijemski Hrvat*, 22. I. 1887, str. 3; „Sokol“, *Srijemski Hrvat*, 9. II. 1887, str. 3.

81 „Visokorodjena gospoja grofica Margita Khuen-Hedervary“, *Srijemski Hrvat*, 27. IV. 1887, str. 2.

82 „Dolazak Nj. Preuzvišenosti bana“, *Srijemski Hrvat*, 11. V. 1887, str. 1–2; 14. V. 1887, str. 2. — Na primanju u banovu čast sudjelovalo je i činovništvo Poreznoga nadzorništva, no njegovi djelatnici u ovom novinskom članku nisu spominjani poimenično. U svakom slučaju, valja računati s mogućnošću da se tom prigodom i Mašek susreo s Khuenom. — Sokolaši su Khuena „korporativno“ dočekali 1893, godine u kojoj dolazi do zamjetnoga pada broja članova. Majurdžić smatra da se ta pojava može povezati s tim što „na čelu društva nisu bili izraziti hrvatski rodoljubi, nego ljudi, koji su, sudeći po njihovim imenima [*sic!*], bili orijentirani prema Pešti“. U svakom slučaju, društvo između 1894. i 1903. doista ne pokazuje gotovo nikakve znakove života, a „oživljava“ upravo u godini u kojoj Khuen prestaje biti hrvatskim banom. Zlatko Virc donosi zanimljiv podatak da su 1904. Hrvati činili „manji dio“ članova „Srijemskoga sokola“, te navodi da je u tom detalju moguće tražiti jedan od razloga nerjetkim oscilacijama koje su obilježile prvih dvadesetak godina rada društva. No istovremeno naglašava da hrvatski karakter organizacije ne treba dovoditi u pitanje. Vidi: Majurdžić, n. dj, str. 11; Virc, n. dj, str. 19–20.

grma; 2. preko dva metra široke markirane grabe; 3. skok preko ruče; 4. skok preko tarabe 8 stopa visoke, i 5. uztrkivanje u daljinu od 170 metara“. Prema prilogu u *Sriemskom Hrvatu*, zabava se „svršila u najljepšem redu“. ⁸³

Nasuprot takvoj ocjeni, Stjepan Majurdžić ističe potez sokolskoga starješine Huga Stubenvolla, koji se na proslavi pojavio u odijelu ukrašenu hrvatskom trobojnicom, ali i njemačkom kokardom, čime je već na samoj svečanosti izazvao nezadovoljstvo i negodovanje svoje subraće. Starješina je potom na sastanku upravnoga vijeća zamolio da mu se u takvim prilikama ubuduće dozvoli isticanje njemačke kokarde uz hrvatsku trobojnicu, no članovi uprave taj su zahtjev gotovo jednoglasno odbili (podupro ga je jedino dr. Vilim Rosenberg), što je navelo Stubenvolla da se odrekne dužnosti starješine. Majurdžić ovim slučajem potkrepljuje svoju tezu da je „Sokol“ unatoč etničkoj heterogenosti članstva i sredine u kojoj je djelovao bio prožet „hrvatskim narodnim duhom“ i osjećajem „slavenske solidarnosti“. ⁸⁴ Premda se takvu ocjenu ne smije odbaciti, valja istaknuti da njezino prihvaćanje nipošto ne podrazumijeva da je „Srijemski sokol“ u ovoj fazi imao oporbenjački politički predznak. Naime, kolikogod bilo nezahvalno upuštati se u političko profiliranje ovoga društva na temelju premalobrojnih dostupnih informacija, ipak se prilično upadljivima doimaju činjenice da su vukovarski sokolaši, pa makar kao pojedinci, bili uključeni u programe svečanih dočeka banice i bana, da su kao društvo sudjelovali u proslavi na kojoj se nazdravljalo u čast kralju i banu, te da je njihovu prvu zabavu svojom prisutnošću uveličao, a preplaćivanjem ulaznine i novčano pomogao veliki župan Ervin Cseh, ⁸⁵ eksponent Khuenova režima i budući ministar za Hrvatsku i Slavoniju u ugarskoj vladi. Dakako, nije nemoguće da je *Sriemski Hrvat*, list koji je razmjerno pažljivo pratilo djelovanje „Srijemskoga sokola“, prešućivao pojedinosti koje bi ovo društvo prikazale u (pre)oporbenjačkom svjetlu, kao što je primjerice prešutio epizodu sa Stubenvollovom njemačkom kokardom. Nasuprot tome, Majurdžić je u *Spomenici* vukovarskoga „Sokola“ snažno naglasio tu epizodu, dok detalje vezane uz banov posjet Vukovaru i prisutnost velikoga župana na sokolskoj zabavi nije spomenuo. S obzirom da je *Spomenica* pisana u međuraću, dakle u sasvim drukčijem povijesnom i političkom kontekstu, u kakvom se može očekivati izvjesni odium prema nedavno propaloj Austro-Ugarskoj, vjerujem da bi Majurdžić istaknuo (možda i pre naglasio) pojave koje bi sugerirale oporbenjačku poziciju „Srijemskoga sokola“ u odnosu prema zemaljskim vlastima, napose za Khuenova banovanja. Na koncu, zemaljska vlada zasigurno ne bi „blagosloвила“ pravila i time omogućila rad društvu koje bi izniknulo na „proturežimskim“ temeljima.

Premda se dakle nemoguće oteti dojmu da vukovarski „Sokol“ na početku svoga postojanja nije imao obilježja politički nepodobne organizacije, nepobitno je kako se ne smije automatski izvoditi niti suprotne zaključke – držim da ne raspoložemo dovoljno čvrstim

83 „Pučka zabava“, *Sriemski Hrvat*, 21. V. 1887, str. 2; „Pučka zabava“, *Sriemski Hrvat*, 1. VI. 1887, str. 2.

84 Majurdžić, n. dj, str. 8.

85 Vidi: A. S. D. [Anđelka Stipčević-Despotović], „Čeh, Ervin“, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3, Zagreb 1993, str. 38.

dokazima koji bi eventualno naveli na označavanje „Srijemskoga sokola“ prorežimskim društvom. Čini se prilično sigurnim kako je u etnički heterogenom „Sokolu“ bilo i osoba lojalnih vladajućim strukturama i poretku, dok se pretpostavljeni oportunistički odnos drugoga (većega?) dijela vukovarskih sokolaša prema vlastima može dovoditi u vezu s njihovim težnjama za dobrobiti organizacije⁸⁶, ali i osobnim motivima – primjerice, nesumnjivo je da državnim službenicima, skupini kojoj je pripadao i financijski činovnik Mašek, nije bilo jednostavno opozicijski djelovati na političkom ili društvenom polju a bez posljedica po vlastitu karijeru. U svakom slučaju, ni lojalnost a ni oportunističko držanje prema vlastima ne isključuju nužno hrvatski nacionalni osjećaj (najvećega?) dijela članstva.

O „hrvatskom narodnom duhu“ vukovarskoga „Sokola“ govore njegovi akti, možda i više no incident sa Stubenvollom kokardom. Naime, premda je društvo na osnivačkoj skupštini dobilo regionalno, srijemsko ime,⁸⁷ njegov nacionalni karakter i hrvatski predznak jasno su naznačeni punim nazivom – *Hrvatsko* [istaknuo I. B.] društvo za tjelovježbu „Srijemski sokol“ – kao i Pravilima, kojima je hrvatski jezik određen poslovnim „u svih granah društva“, a propisan je i izgled društvenih simbola, grba i zastave, za koju stoji: „Barjak društva jest hrvatska trobojnica, na jednoj strani sa grbom društva, na drugoj strani sa grbom trojednice, na vrhu držala razkriljeni sokol.“⁸⁸

Konzultirana literatura ne otkriva tko je naslijedio Stubenvolla na dužnosti starješine, dok je u *Sriemskom Hrvatu* zabilježena obavijest da će sokolaši u nedjelju 19. VI. 1887. u Lavu održati izvanrednu glavnu skupštinu,⁸⁹ koja bi, čini se, mogla imati veze s tim pitanjem. Nažalost, list nije donio vijesti o ishodu skupštine. No usprkos incidentu s njemačkom kokardom na zabavi DVD-a, Stubenvollova veza sa „Srijemskim sokolom“ time nije bila okončana, te je on u još dva navrata biran u upravno vijeće, na skupštinama 1892. i 1893. godine.⁹⁰

Dana 4. IX. 1887. „Srijemski sokol“ i „Dunav“ suorganizirali su zajednički izlet u šumovitu vlastelinsku adu preko rijeke Dunav, a kako bi se članovi dvaju društava bolje upoznali. Tom prigodom priređena je i „skromna, liepa, narodna zabava“, te su izletnici, uz ostalo, mogli uživati u tamburaškoj glazbi.⁹¹ Sokolaši su godinu priveli kraju održavanjem II. redovite glavne skupštine 4. XII. u Narodnoj kavani. Koncem 1887. društvo je brojalo 79 članova (37 izvršujućih, 38 podupirajućih, 4 utemeljiteljna), a raspolagalo je s 235 forinti i 85 novčića u gotovini te spravama vrijednim 233 forinte i 34 novčića.⁹²

86 Nisam doznao je li „Srijemski sokol“, poput nekih drugih hrvatskih sportskih društava i organizacija, primao novčanu potporu od lokalnih vlasti i(li) zemaljske vlade.

87 Vlado Horvat smatra da su utemeljitelji izabrali regionalni umjesto nacionalnoga naziva želeći u društvo privući što više članova svih narodnosti, te navodi da su se na ovakav potez znala odlučiti i druga vukovarska društva. Vidi: Horvat, *Vukovarska društva (1859–1945)*, str. 50.

88 HR-HDA-79, kut. 3241, spis br. 33351/1904, Pravila Hrvatskog društva za tjelovježbu „Sriemski sokol“ u Vukovaru [prvotna inačica], čl. 2–3.

89 „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 16. VI. 1887, str. 2.

90 Majurdžić, n. dj, str. 9–10.

91 „Sokol“, *Sriemski Hrvat*, 4. IX. 1887, str. 3; „Izlet ‘Sokola’“, *Sriemski Hrvat*, 10. IX. 1887, str. 3.

92 Majurdžić, n. dj, str. 9.

„Srijemski sokol“ 1888. dobiva novu društvenu gombaonu (vježbalište), koja mu je, kao i prethodna, besplatno ustupljena, a bila je smještena u novoizgrađenom vatrogasnom spremištu na Zvonimirovu trgu, na desnoj obali Vuke. Tim prostorijama koristila su se i druga vukovarska društva. Ove godine sokolaši nabavljaju i društvenu zastavu, a 2. IX. u Najparovu vrtu održavaju javnu vježbu u sklopu „velike“ pučke svečanosti koju je organiziralo DVD i na kojoj su sudjelovala još dva lokalna pjevačka društva, hrvatsko „Dunav“ i srpsko „Javor“. Prihod od zabave (1147 forinti) bio je namijenjen zakladi za osnivanje realne gimnazije u Vukovaru, a sa sportskoga je aspekta zanimljiv detalj da je najavljena „gimnastička produkcija“ sokolaša, ali i „utrkivanje byciklistah“. S ovim nastupom završava razdoblje koje bi se moglo odrediti kao prva faza u povijesti vukovarskoga sokolstva, te od prosinca 1888. pa do 13. III. 1892. i održavanja III. glavne skupštine traje zastoj u radu društva. U literaturi je taj zastoj objašnjavan ponajprije kadrovskim problemima koji su zadesili vukovarski „Sokol“ – nekolicina istaknutih članova iznenada je preminula, dok se Mašek, istinski *spiritus movens* društva, zbog posla morao vratiti u Zagreb.⁹³ Valja naglasiti da, iako se ovaj prekid djelatnosti „Srijemskoga sokola“ poklapa s nastupanjem nepovoljnoga razdoblja za hrvatski sportski život,⁹⁴ autori koji su pisali o radu društva ni na koji način nisu taj zastoj povezivali s političkim okolnostima i eventualnim pritiscima, odnosno s Khuenovim banovanjem.

V.

Otišavši iz Vukovara u Zagreb, Mašek se uključuje u rad najstarije, najmasovnije⁹⁵ i najснаžnije hrvatske sokolske organizacije, u kojoj je tijekom sljedećih desetak godina jedan od istaknutijih i uglednijih članova. Radović bilježi da ga je za djelovanje u zagrebačkom „Hrvatskom sokolu“ animirao njegov prijatelj Franjo Bučar.⁹⁶ Zagrebački su sokolaši zasigurno prepoznavali vrijednost Mašekovih stručnih kompetencija, znanja i iskustava, kao i vrijednost angažmana na podizanju sokolstva u Vukovaru, pa je nedugo po dolasku u Zagreb počeo igrati zapaženu ulogu u radu tamošnje sokolske organizacije. Tako je 1889. prednjački pripravnik i ujedno tajnik Prednjačkoga zbora, tijela koje je Lazar Car označio „dušom“ čitavoga društva, a u lipnju iste godine član je malenoga izaslanstva zagrebačkoga „Sokola“ koje je u Parizu sudjelovalo na „velikoj“ javnoj vježbi održanoj u sklopu Svjetske izložbe. Osim francuskih, na toj su vježbi sudjelovala i gi-

93 Majurđić, n. dj, str. 9; Virč, n. dj, str. 19; Frntić, n. dj, str. 23; Horvat, *Vukovarska društva (1859–1945)*, str. 13; Isti, *130 godina vatrogastva u Vukovaru*, str. 24; „Pučka svečanost u Vukovaru“, *Narodne novine*, 27. VIII. 1888, str. 2; Iveljić, n. dj, str. 39; „Hrvatsko društvo za tjelovježbu Srijemski Sokol“, *Gimnastika*, 1892, br. 8, str. 125.

94 Usp. Radan, „Zbirka Pravila gimnastičkih i sportskih organizacija od 1861. do 1914. u Arhivu Hrvatske“, str. 1448.

95 Krajem 1890. zagrebački „Hrvatski sokol“ imao je oko 800, a 1895. 951 člana. Usp. Lazar Car, „Povijest Hrvatskoga Sokola u Zagrebu“ [feljton], *Sokol*, 1904, br. 6, str. 84; 1905, br. 2, str. 23.

96 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

mnastička društva slavenskih naroda, a dvojica zagrebačkih vježbača, Milec i Novak, bili suagrađeni za svoje nastupe.⁹⁷ Tako su se hrvatski sokolaši uspješno predstavili na svom prvom nastupu u inozemstvu.⁹⁸

Na XV. redovitoj glavnoj skupštini zagrebačkoga „Sokola“, održavanoj 21. i 28. III. 1890, Mašek je izabran u Upravno vijeće, a povjerene su mu i dužnosti društvenoga poslovođe te tajnika i blagajnika Prednjačkoga zbora.⁹⁹ U travnju iste godine uključen je u posebni odbor oformljen radi pripreme zabave koja je održana u svibnju,¹⁰⁰ a Prednjački ga je zbor na sjednici 7. VI. imenovao prednjačkim zamjenikom.¹⁰¹ Godine 1890–91. vodio je i prikupljanje priloga namijenjenih za nabavu i posvetu društvenoga barjaka, za što su mu se zagrebački sokolaši posebno zahvalili na XVII. redovitoj glavnoj skupštini 23. III. 1892.¹⁰² U sklopu delegacije zagrebačkoga „Sokola“ krajem lipnja 1891. po drugi puta boravio je u inozemstvu – na II. svesokolskom sletu u Pragu.¹⁰³ Praški je slet bio jedna od manifestacija koje su na prijelazu stoljeća dale impuls jačanju češko-hrvatskih veza. Tom je prigodom vođa izaslanstva zagrebačkih sokolaša Šime Mazzura održao govor u kojem je, među ostalim, Česima komplimentirao kao „prvom slavenskom narodu“ u Monarhiji. Domaćini su oduševljenim pljeskom pozdravili Mazzurin govor, što je izazvalo polemiku u hrvatskom tisku – između neodvisno-narodnjačkoga *Obzora* i pravaške *Hrvatske* – koju bi se moglo opisati kao svojevrsno nadmudrivanje o tome koja od dviju hrvatskih oporbenih političkih opcija uživa naklonost mladočeha.¹⁰⁴

Tijekom 1892. Mašek je i nadalje aktivan kao poslovođa te član Prednjačkoga zbora zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“, a 25. II. 1893. privremeno je preuzeo i dužnost tajnika čitave organizacije.¹⁰⁵ Nakon skupštine održane 5. VI. 1893. razina je njegova angažmana u „Sokolu“ opala, te neko vrijeme nije obnašao istaknutije dužnosti (u Upravnom vijeću ili Prednjačkom zboru), a sudeći prema dostupnoj građi nije ni odveć aktivno sudjelovao u radu društva.¹⁰⁶ Razlog tome se vjerojatno može tražiti u obvezama koje je tada imao kao student Pravoslavnoga i državoslavnoga fakulteta, pretpostavljajući da

97 Car, n. dj, *Sokol*, 1904, br. 5, str. 67–68.

98 „Hinko Mašek Bosnodolski“ [nekrolog], *Hrvatski sokolski koledar za 1911*, str. 70.

99 Car, n. dj, *Sokol*, 1904, br. 6, str. 82–83.

100 „Svibanjska svečanost“, *Narodne novine*, 21. IV. 1890, str. 3–4.

101 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Prednjački zbor Hrvatskoga sokola u Zagrebu, 86/1890.

102 „Za nabavu i posvetu barjaka ‘Hrvatskog Sokola’“, *Narodne novine*, 11. VIII. 1890, str. 5; „Za nabavu i posvetu barjaka ‘Hrv. Sokola’“, *Narodne novine*, 7. X. 1890, str. 3; „Za posvetu i nabavu barjaka hrvatskog ‘Sokola’“, *Narodne novine*, 15. I. 1891, str. 3; „Glavna skupština ‘Hrvatskog Sokola’“, *Narodne novine*, 24. III. 1892, str. 3–4; „Glavna skupština ‘Hrvatskog Sokola’“, *Gimnastika*, 1892, br. 8, str. 127.

103 F. Bučar, „Češko Sokolstvo“, *Sokol*, 1903, br. 4, str. 31–32. — O spomenutom sletu u Pragu vidi opširniji izvještaj koji je Bučar objavio u časopisu *Gimnastika*, 1891, br. 11, str. 172–175; br. 12, str. 184–189.

104 Damir Agičić, *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, Zagreb 2000, str. 58–60 i dalje.

105 „Sokol u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1892, br. 6, str. 93; [H. Mašek], „Hrv. ‘Sokol’ u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1893, br. 5 [i. e. 6], str. 96; Hinko Mašek [sic!], i. e. Mašek], „Nastavak izvještaja glavne skupštine ‘Hrvatskog Sokola’ u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1893, br. 7, str. 111; Car, n. dj, *Sokol*, 1904, br. 8, str. 116; br. 9, str. 131.

106 Usp. Car, n. dj, *Sokol*, 1904, br. 8, str. 116; 1905, br. 9, str. 131.

su mu te obveze sada ispunjavale slobodno vrijeme koje mu je preostajalo nakon posla. No ovaj predah od sokolstva trajao je razmjerno kratko, te je Mašek 1895–97, sve do odlaska iz Zagreba, iznova član Prednjačkoga zbora,¹⁰⁷ koji ga je na sjednici održanoj 8. I. 1896. imenovao prednjakom. Taj je zaključak 6. II. potvrdilo Upravno vijeće, te je o tom 20. III. pismeno obavijestilo Mašeka.¹⁰⁸

Mašek je bio među 70-ak zagrebačkih sokolaša koji su ujesen 1895. sudjelovali u svečanosti povodom posjeta cara i kralja Franje Josipa hrvatskoj metropoli,¹⁰⁹ a potkraj iste godine bio je potpredsjednik posebnoga sokolskoga zabavnoga odbora, te je u tom svojstvu sudjelovao u aranžiranju osam plesnih vježbi kako bi se članove upoznalo s češkim narodnim plesovima, čime se ujedno htjelo potaknuti zanimanje sokolaša za hrvatske narodne plesove.¹¹⁰ Na XXI. redovitoj glavnoj skupštini 15. III. 1896. još je jednom bio izabran u Upravno vijeće, no odmah se zahvalio te na sjednici Upravnoga vijeća 19. III. i službeno podnio ostavku.¹¹¹ Potkraj svibnja 1896, na blagdan Duhova, zastupao je zagrebački „Sokol“ na svečanom otvaranju prvoga turističkoga hotela na Plitvičkim jezerima,¹¹² a uoči završetka svoje epizode u najstarijem hrvatskom sokolskom društvu posebno se bavio organiziranjem izletâ – uspio je animirati članstvo, te su zagrebački sokolaši tijekom 1897. bili na većem broju izleta no što je to bio slučaj prethodnih godina. Ističući Mašekove zasluge za te aktivnosti, Lazar Car dodaje da bi sličnih događaja bilo i više da Mašek nije bio poslom premješten u Ogulin.¹¹³ Mašek je o tim izletima pisao u *Gimnastici*, a u prvom takvom prilogu naglasio je da

107 Usp. „Hrvatsko-Slovensko Sokolstvo“, *Gimnastika*, 1896, br. 2, str. 32; „Hrvatski Sokol u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1896, br. 3, str. 48; „Hrvatski Sokol“, *Gimnastika*, 1896, br. 12, str. 190; „Izvjestaj 22. redovite glavne skupštine ‘Hrv. Sokola’ u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1897, br. 6, str. 96; „Glavna skupština ‘Hrvatskog Sokola’ u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1898, br. 5, str. 79.

108 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Hrvatski sokol u Zagrebu, 3/96/pzb.

109 „Zum Empfange des Königs“, *Agramer Zeitung*, 8. X. 1895, str. 4; „Njegovo Veličanstvo Hrvatski kralj Franjo Josip I. u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1895, br. 11, str. 170–173; „Hrvatski Sokol“, *Gimnastika*, 1895, br. 11, str. 176.

110 „Hrvatski Sokol u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1896, br. 4, str. 64; Car, n. dj, *Sokol*, 1905, br. 1, str. 6–7.

111 „Hrvatski Sokol u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1896, br. 4, str. 62; Car, n. dj, *Sokol*, 1905, br. 2, str. 22–23.

112 „Von den Plitvicen Seen“, *Agramer Zeitung*, 26. V. 1896, str. 5; „Hrvatski Sokol u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1896, br. 6, str. 96; Željko Holjevac, „Gorski kotar, Lika, Krbava i Senj u 19. stoljeću“, u: *Temelji moderne Hrvatske*, str. 433. — Mašek je na Plitvicama kupio 2000 četvornih hvati zemljišta (oko 7200 m²), namjeravajući ondje podići ljetnikovac. Ta mu je želja ostala neostvarenom. HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

113 „Godišnje izvješće odbora društva za tjelovježbu Hrvatskog Sokola u Zagrebu za godinu 1897“, *Gimnastika*, 1898, br. 4, str. 63; Car, n. dj, 1905, br. 3, str. 36–37. — U proljeće 1897. zagrebački su sokolaši išli na izlete u Samobor, Šestine, na Okić i u Jastrebarsko, a potom u Klanjec. Lazar Car navodi da su posljednji od spomenutih izleta vlasti nastojale spriječiti jer su se nedugo potom održavali izbori za saborskoga zastupnika iz Klanjca, pa se računalo s mogućnošću da će sokolaši agitirati za svoga člana Šimu Mazzuru. Tom su prigodom sokolaši posjetili grob Antuna Mihanovića, nakon prigodnih govora i polaganja vijenaca zapjevalo se *Lijepu našu*. Okupljeno mnoštvo (prema L. Caru, nekoliko tisuća ljudi) oduševljeno je pozdravilo sokolaše, čije je društvo ovom prigodom dobilo nove članove. Unatoč razmjerno napetoj atmosferi u kojoj je organiziran, izlet članova zagrebačkoga „Sokola“ u Klanjec završio je bez incidenata.

se priređivanjem izleta „goji i za razvitak te uživanje tijela toli korisna i probitačna vježba u hodanju po svježem zraku, s druge strane pruža članovom priliku upoznati se međusobno i upoznati krasne predjele, kojima mila naša domovina na svim stranama obiluje. Ovi su izleti osobito probitačni za takozvane ‘gradske ljude’, koje njihovo zvanje čitav tjedan veže na prašne ulice grada i sgusnuti zrak soba, jer je takav izlet za njih ne samo duševni odmor nakon tjednog napornog rada, kojemu je manje više svako podvrgnut, već i čišćenje i osvježenje disala, koja za ušćivanje svog zdravlja bezuvjetno iziskuju bar od vremena do vremena užitak svježeg nepokvarenog zraka“.¹¹⁴

Kako je u odnosu na ostale hrvatske sredine Zagreb imao iznimno bogat sportski život i ponudu, entuzijastični i dovoljno imućni pojedinci mogli su se uključiti i u druga društva te okušati u više različitih sportova. Tu „povlasticu“ koristio je i Mašek. Pored angažmana u „Hrvatskom sokolu“, početkom 1890-ih participirao je u radu Prvoga hrvatskoga klizačkoga (sklizalačkoga) društva, čija ga je glavna skupština u upravni odbor birala 11. XI. 1890. te 30. X. 1891, dok je na sljedećem zasjedanju istoga tijela 18. XI. 1892. izabran za revizora.¹¹⁵ Time je njegova razmjerno kratkotrajna djelatnost u upravnim strukturama klizačkoga društva prestala, a taj se prestanak kronološki podudara s Mašekomovom pasivizacijom u radu „Hrvatskoga sokola“. Poznato nam je i da je bio članom Prvoga hrvatskoga biciklističkoga kluba, zasigurno 1897, moguće i koju godinu prije. Naime, zagrebačko gradsko Poglavarstvo izdalo mu je 5. V. 1897. „vožnu izkaznicu za bicikliste“ br. 309, svojevrsnu vozačku dozvolu temeljem koje je ostvarivao pravo na „vožnju na biciklu na području slob. i kr. glav. grada Zagreba“.¹¹⁶

*

Mašek je u ovo vrijeme hrvatskom sportskom životu doprinio i kao publicist. Suradivao je u zagrebačkim časopisima *Gimnastika* (1891, 1893, 1897) i *Šport* (1897), no važnije ga je istaknuti kao autora knjižice *Sokolsko vježbanje. Prva uputa za sokolska društva* (1894), vrijednoga izvora za povijest sokolskoga pokreta u Hrvata. Riječ je o prvom izdanju takve vrste na hrvatskom jeziku, a autor se, kako sam navodi, pri sastavljanju knjižice oslanjao na: predavanja koja je u Prednjačkom zboru zagrebačkoga „Sokola“ održavao njegov nekadašnji vođa Franjo Hochman, tekstove koji su prethodno bili objavljivani u različitim časopisima (ponajprije *Gimnastici*) i brošurama, te na vlastita prednjačka, poslovodna i druga iskustva stečena u zagrebačkom i vukovarskom „Sokolu“.

114 H. Mašek, „I. i II. ovogodišnji izlet ‘Hrvatskoga Sokola’ u Zagrebu“, *Gimnastika*, 1897, br. 5, str. 79.

115 F. Bučar, *Spomenspis Zagrebačkog klizačkog društva 1877–1931*, Zagreb 1931, str. 40, 45, 46; „Glavna skupština I. hrv. sklizalačkoga društva u Zagrebu“, *Narodne novine*, 13. XI. 1890, str. 3; „Na glavnoj skupštini I. hrv. klizačkog društva“, *Narodne novine*, 4. XI. 1891, str. 3; „Prvo hrvatsko sklizalačko društvo“, *Gimnastika*, 1892, br. 4, str. 61. — Potkraj 1890. Prvo hrvatsko klizačko društvo imalo je 130 članova.

116 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Vozna izkaznica za bicikliste.

Prema autorovim riječima, knjižica prikazuje „sve ono, što je potrebno za osnutak i prvi razvitak sokolskoga društva“, a proizvod je njegove želje da pomogne razvoju hrvatskoga sokolstva. Naime, Mašek ocjenjuje da sokolska tjelovježba još nije „uhvatila dublji korijen u hrvatskom narodu“ te dodaje da razvoj gimnastike u samom sokolstvu stagnira, dok istovremeno napreduje u školama. [Podsjetimo, knjižica je objavljena u vrijeme dok je dužnost predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu obnašao iznimno poduzetni Kršnjavi.] Ističe da se u Hrvatskoj lako nađe „požrtvovnih domoljuba“ koji će rado financijski pomoći utemeljenje sokolskoga društva te angažirano sudjelovati u njegovu radu, no početni entuzijazam članova razmjerno brzo splasne pa nerijetko dolazi do zastoja i prekida u radu organizacije.¹¹⁷ Kao prepreku s kojom se sokolaši suočavaju navodi i ovo: „Bojazan, da se zbliženje u ‘Sokolu’ ne bi prenašalo na neuputan način u javnosti i izvan ‘Sokola’, što jednoj ili drugoj strani više puta ne konvenira, često se pojavlja, ali je posve neumjestna.“ Recept koji nudi za prevladavanje svih teškoća i za uspješan rad sokolskih društava zvuči razmjerno jednostavno: valja redovito vježbati, organizirati izlete i održavati sastanke, raditi na omasovljenju članstva te razvijati složnost i poštovanje među članovima. Za uzoran primjer hrvatskim sokolašima ističe češke, između ostalog i hvaleći uspješne nastupe njihovih vježbača na gimnastičkoj svečanosti održanoj u sklopu Svjetske izložbe u Parizu 1889. te na II. svesokolskom sletu u Pragu 1891. Pritom se kratko dotaknuo i povoljnih gospodarstvenih okolnosti u Češkoj, jednoj od industrijski najnaprednijih pokrajina Monarhije i Srednje Europe, prepoznavši da češko sokolstvo u odnosu na hrvatsko ima osjetno zahvalniju podlogu za rast.¹¹⁸ Iz toga se nesumnjivo može zaključiti da je Mašek bio svjestan korelacije

117 O tome usp. „Sokolstvo u Hrvatskoj i Slavoniji“, *Gimnastika*, 1894, br. 12, str. 191.

118 Prema popisu iz 1890. u Češkoj se 40,65% aktivnoga stanovništva bavilo poljodjelstvom, 40,14% bilo je zaposleno u sektorima industrije, obrta i rudarstva, 8,88% u trgovini, prometu i banjarstvu, a 3,54% bavilo se intelektualnim poslovima. S druge strane, banska je Hrvatskoj još 1910. imala gotovo 80% agrarnoga stanovništva. Dodatnu težinu ekonomskim pokazateljima daju demografski: Česi su bili više od 2,5 puta brojniji narod od Hrvata, Prag je 1900. imao 288.978, a Zagreb 57.690 žitelja. Usp. Agičić, n. dj, str. 16–18; vidi i bilješku 14 ovoga članka. — Razlike u masovnosti i razini razvijenosti između češkoga i hrvatskoga sokolskoga pokreta također najzornije ilustriraju dostupni statistički podaci. Primjerice, godine 1904. postojalo je ukupno 765 čeških sokolskih društava (od toga 494 u Češkoj, 162 u Moravskoj, 9 u Beču, 73 u Sjevernoj Americi itd.) koja su okupljala 50.328 članova (od toga 5962 žene), dok je 26 hrvatskih sokolskih društava okupljalo oko 3500 članova. Premda je hrvatsko sokolstvo u razdoblju do Prvoga svjetskoga rata ostvarilo znatan napredak, češko je i dalje ostajalo nedostižnim uzorom. Tako su 1911. postojala 133 hrvatska sokolska društva (uključujući ona u Bosni i Hercegovini te Sjevernoj Americi) s ukupno 12.850 članova (od toga 5008 izvršujućih), dok je češki sokolski pokret u Austro-Ugarskoj početkom 1913. okupljao 945 društava s ukupno oko 95.300 članova. Sletovi su u Pragu održavani 1882, 1891, 1895, 1901, 1907. i 1912, a u Zagrebu 1906. i 1911. Broj sudionika na trima posljednjim praškim sletovima (između 14.000 i 18.000) bio je otprilike podjednak sveukupnom broju članova kojim se hrvatsko sokolstvo moglo podičiti u svom zenitu, uoči Prvoga svjetskoga rata. Vidi: „Slavensko Sokolstvo“, *Sokol*, 1905, br. 2, str. 17–18; „Statistika hrvatskih sokolskih društava“, *Hrvatski sokolski koledar za 1911*, str. 222–223; „Češko sokolstvo“, *Ibid*, str. 225; „Svesokolski sletovi“, *Ibid. za 1913*, str. 156–162; „Češko sokolstvo“, *Ibid*, str. 197.

između socioekonomskih (ne)prilika i stupnja razvijenosti sportskoga života. S tim u vezi, za naglasiti je kako su pripadnici češke manjine u Hrvatskoj, premda razmjerno malobrojni,¹¹⁹ bitno doprinijeli razvoju hrvatskoga političkoga, društvenoga, ekonomskoga, kulturnoga i znanstvenoga,¹²⁰ ali i sportskoga života. Naime, snaga češkoga sokolstva blagotvorno je djelovala na razvoj hrvatskoga, te su iznimno zapaženu ulogu u izgradnji hrvatskoga sokolskoga pokreta i tjelovježbe imali etnički Česi – npr. Franjo (František) Hochman¹²¹, „otac“ hrvatskoga sokolstva, i Josip Hanuš¹²² – kao i Hrvati čeških korijena poput braće Hinka i Dragutina Mašeka.

Naravno, najveći dio knjižice *Sokolsko vježbanje* posvećen je temelju djelovanja sokolske organizacije – tjelovježbi, kojom se, kako autor naglašava, prvenstveno treba baviti zbog njezina utjecaja na zdravlje, potom zbog razvijanja vještina, snage i okretnosti, a u konačnici i zbog socijalizacije, odnosno međusobnoga upoznavanja i zbližavanja članova sokolskoga društva. Knjižica nudi više praktičnih savjeta, prijedloga i uputa o različitim aspektima vježbanja. Ono bi moralo biti raznoliko i zanimljivo, nipošto dosadno, prilagođeno vježbačevim sposobnostima kako bi se izbjeglo eventualno prenaprezanje i(li) ozljede. Vježbe treba održavati kontinuirano, i to barem dvaput tjedno, po mogućnosti između 18 i 22 h, ali nipošto odmah nakon obroka. Mašek predlaže program sačinjen od kombinacije „redovnih“ (npr. koračanje, stupanje, formiranje vrste), „prostih“ (gibanje ruku, nogu, trupa) i vježbi na spravama, ističući i mogućnost da ga se obogati uvođenjem četvrte komponente, odnosno prakticiranjem različitih sportskih igara, npr. nogometa, tenisa, hrvanja, plivanja itd. [S obzirom na dodavanje te komponente može se zaključiti da je i na Mašekovu viziju razvoja sokolskoga pokreta i tjelovježbe utjecao švedski gimnastički sustav, koji su 1890-ih promovirali zemaljska vlada, ali i neki od istaknutih sokolaša, ponajprije Franjo Bučar.] Sokolskim je vježbanjem ravnao vođa – „duša“ društva – a asistirali su mu prednjaci, koji su, za razliku od drugih izvršujućih članova, vježbali četiri puta tjedno. Kako je različite načine unapređivanja vježbanja Mašek označio poželjnima, naveo je i potrebu razmjenjivanja iskustava s drugim sokolskim organizacijama te čitanja sokolske periodike. Opisao je i pojedine gimnastičke sprave te objasnio neke od mogućih vježbi, a dotaknuo se i uređenja sokolane odnosno vježbaonice (poželjne dimenzije, idealna temperatura, održavanje, prateće prostorije, potrebne sprave i njihov razmještaj). Knjižica sadrži i „Mali rječnik nazivlja kod vježbanja“, prethodno objavljivani u mjesečniku *Gimnastika* 1891–92, potom nacrt sokolskih društvenih pravila, pravila za izlete, kućni red, na kraju i popis svih slovenskih i hrvatskih sokolskih društava.

119 U Hrvatskoj je na prijelazu 19. u 20. st. živjelo oko 30.000 Čeha. Josef Matušek, *Česi u Hrvatskoj*, Daruvar 1996, str. 202.

120 Opširnije: Agičić, n. dj, str. 248–255; Matušek, n. dj, passim, napose str. 47–55; Lipovac i Vondraček, n. dj, passim.

121 Vidi: F. Fć. [F. Frntić], „Hochman, Franjo“, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 5, Zagreb 2002, str. 593.

122 Vidi: F. Fć. i Na. V. [F. Frntić i Nevenka Videk], „Hanus, Josip“, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 5, str. 429.

Nepotpisan kratak prikaz *Sokolskoga vježbanja* objavljen je u *Gimnastici*, a u njemu su iznesene sljedeće zamjerke: „pisac po nešto nejasan, kad kod odijela veli, da je obuća ‘ili cipele ili čizme’, dočim mi Hrvati nosimo tek cipele; za tim, da se nosi ‘ili kapica ili šešir’, dočim se kod nas nosi tek šešir. [...] manka ovdje i češko-hrvatski gimnastični riječnik, koji bi nam morao biti bliži i nuždniji od njemačko-hrvatskoga. [...] Šteta među tim, da nije ideja i svrha te faktično djelovanje uzornog češkog Sokolstva nama za primjer u nešto jasnijoj i većoj slici pretstavljena, koja slika bi u pravoj ovakovoj uputi još od veće koristi bila.“ Ipak, prikazivačeva je konačna ocjena pozitivna: „Mi ovaj požrtvovni i hvalevrijedni rad našeg brata Mašeka hrvatsko-slovenskom Sokolstvu najtoplije preporučamo, a preporučamo ga što više i našem učiteljstvu, kojem bi i u prvom redu bila zadaća baviti se društvenom gimnastikom i sokolskom idejom.“¹²³ No veću važnost od ovoga zaključka zasigurno je imala odluka br. 4171 Odjela za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade od 14. IV. 1896, kojom Odjel „na temelju pribavljene vrlo povoljne stručne ocjene“ Mašekovu knjižicu preporučuje „za nabavu svim školskim knjižnicama poglavito stoga, što joj je pridodan strukovni hrvatsko-njemačko-češki riječnik, koji je svakomu učitelju gimnastike neophodno nuždan“.¹²⁴

*

Mašek je 1890-ih surađivao u listu *Obzor*, dnevniku opozicijske, neodvisno-narodnjačke orijentacije koji je nerijetko imao problema s cenzurom. Dva priloga koja je u *Obzoru* objavio pod pseudonimom Mornar izdana su i kao posebni otisci – *Dnevnik iz hrvatske morske kupelji* (1892) i *Zagrebačke sanje* (1894) – a zanimljiva su građa jer nam u izvjesnoj mjeri približavaju „privatnoga“ Mašeka.

Dnevnik je tekst putopisno-dnevničkoga karaktera u kojem autor opisuje jednomjesečno kolovoško-rujansko ljetovanje u Kraljevici, tijekom kojega je bio i na izletima u Bakru, Bakarcu, Malinskoj, Omišlju i Opatiji. „Kako mi je tiesno u Zagrebu, kako nesnosno u sobi!“, zabilježio je Mašek, te „u krasnom, domoljubnom [ujedno i sokolaškom; op. I. B.] društvu“ vlakom otputovao na odmor, oduševljen jer će gledati „bajno modri- lo hrvatske Adrije, ljubiti i grliti morske talase, ljuljati se na morskim valovima“. Osim što je interesantno kao izvor za povijest turizma u Hrvatskom primorju, djelo se može promatrati i kao svojevrsan iskaz autorova patriotizma, koji se manifestira na trima razinama – pejzažnoj, socioekonomskoj i kulturno-povijesnoj. Pejzažna se komponenta, dakako, ogleda u Mašekovoj očaranosti prirodom tj. njezinim ljepotama (more, krajo- lici Gorskoga kotara i Hrvatskoga primorja), a socioekonomska u kratkim osvrtima na teškoće koje prožimaju svakodnevicu lokalnoga stanovništva, primjerice siromaštvo u kontinentalnom dijelu Modruško-riječke županije, dugotrajna odvojenost pomoraca od

123 „Sokolsko vježbanje“, *Gimnastika*, 1894, br. 9, str. 144.

124 „Oglasi“, *Službeni glasnik kr. hrv-slav-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu*, 30. IV. 1896, str. 51; „Sokolsko vježbanje od H. Mašeka“, *Gimnastika*, 1896, br. 6, str. 96.

obitelji i zavičaja u primorskim sredinama, utrnuće brodogradnje u Kraljevici s obzirom da su u pomorskom prometu parobrodi istisnuli jedrenjake, trgovačko slabljenje Senja i Kraljevice kao posljedica izgradnje željezničke trase samo do Rijeke. Naposljetku, no ne i najmanje važno, ova se putopisna impresija pored „prirode“ dotiče i „kulture“, pri čem su razmjerno brojni kulturno-povijesni motivi, dojam je, u tekst uvedeni ne samo da bi se čitatelju čim zornije ocrtalo posjećeni dio domovine već i da bi ga se potaknulo da osvijesti dugotrajnost hrvatske prisutnosti u Primorju i na Kvarneru, time i hrvatstvo ovih krajeva. Tako Mašek, među ostalim, na slavnu hrvatsku prošlost podsjeća referiranjem na istaknute pojedince i skupine (obitelji Zrinski i Frankopan koje su imale posjede u ovom dijelu Hrvatske, senjski uskoci) te na kulturno-povijesnu baštinu, materijalnu i nematerijalnu (npr. fortifikacijski i sakralni objekti, glagoljski natpisi, misali i brevijari, uporaba hrvatskoga jezika naspram talijanskoga). Zapisao je i da su druženja na ljetovanju često bila popraćena pjevanjem hrvatskih domoljubnih pjesama (ističe *Lijepu našu*), kao i da je uživao u „improviziranim koncertima“ koje su priređivali sami turisti (uglavnom su nastupale dame, a posebno su popularna bila Zajčeva djela). Posebno mu je zasmetalo ponašanje jedne skupine gostiju – Hrvata iz Slavonije, koji se prave „inteligentni“ te se „nećkaju hrvatski govoriti“, služeći se radije njemačkim.

Čitanjem *Dnevnika* moglo bi se steći dojam da je morem i Primorjem očarani Mašek silom bio otrgnut od toga kraja i „kažnjen“ radnim mjestom u Zagrebu. No *Zagrebačke sanje* svjedoče da je itekako volio hrvatsku metropolu i da mu je bilo stalo do njezina razvoja. Proljetnu šetnju Tuškancem i Gornjim gradom Mašek je okončao odmorom na Strossmayerovu šetalištu, uživajući u pogledu i „ugodnom“ zraku. S obzirom da je dotad već bio posjetio neke gradove „svjetskog glasa“ (npr. Pariz i Prag), opazio je da Zagreb u usporedbi s njima djeluje znatno manje blještavo. Razloge takvu stanju pronašao je u hrvatskoj povijesti i hrvatskom mentalitetu. Naime, „sjeverni“ su se i „zapadni“ susjedi mogli razvijati pod „našim štitom“, dok se hrvatska „snaga i privreda kroz stoljeća utapljala u krvi domaćih sinova, koju prolievasmo za svoju, a još više za tuđu slobodu“. Iako to ne spominje izrijeком, teško se oteti dojmu kako ovdje zapravo operira ideologemom *antemurale christianitatis*, ili barem njegovom varijacijom. Dodat će da, uz bremenitu prošlost, napredak Zagreba i Hrvatske koči i hrvatska nesloga koju uspješno pothranjuju tuđinci. Usto, imućniji („otmjeneji“) sloj zagrebačkoga društva okupiran je isključivo modom i različitim oblicima zabave, a građanstvo plaćama i imenovanjima, problemima organizacije uprave i birokracije te funkcioniranjem stranačkoga i političkoga života. Trošeći energiju na spomenuto, zanemareni su prioriteta, te zbog toga, smatra Mašek, „ne dospievamo ni kakovom drugom praktičnijem radu“, odnosno izostaju, ili su barem nedostatna, nastojanja oko ekonomskoga jačanja. U najopsežnijem, središnjem dijelu *Zagrebačkih sanja* Mašek je ponudio svoju viziju modernoga Zagreba, koji je zahvaljujući slozi i marljivosti izrastao u pravu (srednjo)europsku metropolu. Mašek taj Zagreb vidi kao snažno ekonomsko, trgovinsko i prometno središte europskoga značaja, grad uređenih ulica, trgova i zelenih površina te vrhunske prometne i komunalne infrastrukture, prepun reprezentativnih palača, u

dijelu kojih bi bile smještene različite kulturne, znanstvene, prosvjetne i druge institucije, gradsko poglavarstvo, bolnica... Iz ovoga „sna“ Mašek je trgnuo podnevni pucanj Gričkoga topa, vrativši ga u manje velebni, „stvarni“ Zagreb.

*

Na temelju dosad iznesenih podataka nameće se zaključak da 1890-e godine, koje je Mašek većim dijelom proveo u Zagrebu, valja označiti najproduktivnijim razdobljem njegova života. Naime, u tom je periodu napredovao na profesionalnom planu, kao financijski činovnik, usto je završio studij, objavio dva stručna djela (*Bilježovni propisi za sudbeni postupak*, 1896; *Zakon o kr. ug. upravnom sudištu*, 1899), sudjelovao u radu zagrebačkoga „Hrvatskoga sokola“ i Prvoga hrvatskoga klizačkoga društva, a istaknuo se i publiciranjem brošure *Sokolsko vježbanje* te suradnjom u sportskoj periodici i *Obzoru*. Uza sve to, „napredovao“ je i na privatnom planu, zasnovavši obitelj, o čemu će ubrzo biti više riječi.

VI.

Premještaj iz Zagreba u Ogulin Mašku je donio novi iskorak u činovničkoj karijeri. S druge pak strane, sada je djelovao u osjetno manjoj sredini, sa znatno siromašnijim sportskim životom. Premda u vrijeme njegova dolaska u Ogulinu još nije postojalo sokolsko društvo, prilike za bavljenje sportom pružala je sama priroda. Tako se Mašek okrenuo planinarstvu, što bi se u nekoj mjeri moglo tretirati kao svojevrsan produžetak prakse s kojom je započeo u zagrebačkom „Hrvatskom sokolu“, u kojem se u proljeće 1897. uspješno angažirao na organiziranju odlazaka na izlete. U časopisu *Hrvatski planinar*, glasilu Hrvatskoga planinarskoga društva, objavio je kratke putopisno-planinarske izvještaje o usponima na Veliki obruč (1377 m nadmorske visine), smješten sjeveroistočno iznad Grobničkoga polja, te na Skradski vrh (1044 m), smješten iznad/između selâ Skrada i Divjaka u Gorskom kotaru.¹²⁵ Na Veliki se obruč uspeo potkraj veljače 1900, a na Skradski vrh 5. I. 1902. Dodajmo da je u razdoblju 1904–07. Mašek evidentiran kao član Hrvatskoga planinarskoga društva.¹²⁶

Nedugo prije no što je još jednom premješten na novo radno mjesto, i ogulinska faza njegova života dobila je svoju sokolsku dimenziju. Zamisao da Ogulinci osnuju sokolsko društvo potekla je od Isidora Kirjakovića, ravnatelja ogulinske štedionice, te je naišla na dobar odziv, napose među lokalnim činovnicima. Konstituirajuća skupština ogulinskoga „Hrvatskoga sokola“ održana je 8. X. 1905, na njoj su prihvaćena

¹²⁵ Hinko Mašek Bosnodolski, „Na Velikom Obruču u sniegu“, *Hrvatski planinar*, 1900, br. 4, str. 53–55; Isti, „Skradski vrh“, *Hrvatski planinar*, 1902, br. 3/4, str. 19–20.

¹²⁶ [Popisi članova Hrvatskoga planinarskoga društva], *Hrvatski planinar*, 1904, br. 5/6, str. 44; 1905, br. 5/6, str. 44; 1906, br. 5/6, str. 43; 1907, br. 3/4, str. 27.

pravila te su izabrani članovi upravnoga odbora, pri čem je Mašek postao starješinom novoutemeljenoga društva.¹²⁷ Višegodišnji angažman u radu vukovarskoga i potom zagrebačkoga „Sokola“, kao i pretpostavljeni ugled kakav je visokoobrazovani i razmjerno visokopozicionirani činovnik mogao uživati u sredini poput Ogulina, nesumnjivo su ga činili više nego prikladnim izborom za čelnu osobu lokalne sokolske organizacije. Premda je po svoj prilici imao određenih zasluga za utemeljenje i uspješne prve korake ogulinskoga „Sokola“,¹²⁸ u njegovu radu nije uspio ostaviti dublji trag jer se svega nekoliko mjeseci nakon osnutka društva zbog posla morao preseliti/vratiti u Vukovar.

Za spomenuti je da iz ovoga razdoblja datiraju i važni događaji iz Maškova privatnoga života – ženidba i rođenje troje djece. Dana 25. VIII. 1897. vjenčao se s gotovo 18 godina mlađom Vladimirom (Mira) pl. Polić,¹²⁹ s kojom je imao kćeri Miru¹³⁰ i Blaženku¹³¹ te sina Marijana¹³². Podatak kako je u Ogulinu izgradio kuću¹³³ možda otkriva da se obitelj ondje namjeravala i dulje zadržati, odnosno trajno nastaniti.

127 „Hrvatski Sokol“ u Ogulinu“, *Sokol*, 1906, br. 1, str. 11.

128 Krajem 1905. ogulinski „Hrvatski sokol“ imao je više od 50 izvršujućih članova, što je ocijenjeno kao veliko postignuće. „Hrvatski Sokol“ u Ogulinu“, *Sokol*, 1906, br. 1, str. 11.

129 Vladimira (Mira) pl. Polić (Jastrebarsko, 26. VI. 1878 – Zagreb, 3. IV. 1956), krsnim imenom Vladimira Marija Dorotea, kći državnoga službenika Ljudevita i Danice rođ. Lopašić. Pri njezinoj udaji za Hinka kumovali su Hinkov stariji brat Ljudevit te kotarski sudac Viktor pl. Kosović, a kratka obavijest o vjenčanju objavljena je u zagrebačkom listu *Agramer Zeitung*. HDA, Matična knjiga krštenih, Župa Jaska, mikrofilm M-176; Matična knjiga vjenčanih, Župa Sv. Marko, Zagreb, na CD-u; „Hymen“, *Agramer Zeitung*, 27. VIII. 1897, str. 5.

130 Najstarije Hinkovo dijete, Mira je nastavila liječničku tradiciju obitelji Mašek. Punim (krsnim) imenom Vladimira Ivana Dragica Marija, rođena je u Ogulinu 15. VII. 1898, a 7. VIII. iste godine krštena je u tamošnjoj Župi Sv. Križa, pri čem joj je kumovao stric Dragutin. Gimnaziju je završila 1916. u Zagrebu, 1923. diplomirala je na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Beču, a 1926. u Zagrebu je položila državni stručni ispit. Specijalizirala je oftalmologiju. Čitav radni vijek djelatna u Zagrebu, asistentica na sveučilišnoj oftalmološkoj klinici 1924–27, potom kratko vrijeme sekundarna liječnica na Odjelu za očne bolesti Bolnice sestara milosrdnica (travanj 1927), te od 1927. okulistica u Državnoj školskoj poliklinici, pri kojoj je osnovala očnu ambulantu i bila joj voditeljicom sve do umirovljenja 1954. Od 1927. udana za neurologa prof. dr. Josipa Breitenfelda (1898–1964), s kojim je imala sinove prof. dr. Vladimira (1928–1998), infektologa, i doc. dr. Darka (rođ. 1936), psihijatra i alkohologa. Preminula je u Zagrebu 1. VII. 1987. Više o Miri i članovima njezine uže obitelji vidjeti u: HR-HDA-890, kut. 52, dosje Mira Breitenfeld-Mašek; V. Di. [V. Dugački], „Breitenfeld, Josip“, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 2, Zagreb 1989, str. 294–295; Isti, „Breitenfeld, Vladimir“, *Ibid*, str. 295; Isti, „Dr. Mira Mašek-Breitenfeld“ [nekrolog], *Liječničke novine*, 1990, br. 83/84, str. 31.

131 Blaženka Mašek, udana Perok, rođena je u Ogulinu 7. IX. 1899. U Zagrebu je završila Preparandiju i Višu pedagošku školu (diplomski ispit položila 1926), od 1922. radila je kao pučkoškolska učiteljica u Tomingaju, potom Baškoj, pa Svetom Ivanu Zelini, a 1926. imenovana je učiteljicom Državne dvorazredne trgovačke škole u Zagrebu. Preminula je u Zagrebu 1. VIII. 1993, pokopana je na Mirogoju uz roditelje. HR-HDA-890, dosje br. 18633, Blaženka Perok.

132 Punim (krsnim) imenom Marijan Slavko Ivan Ljudevit, rođen u Zagrebu 11. I. 1902, kršten dan potom. Krsni su kumovi bili tetka mu Marija Tišljar, supruga pukovnika Mihaela, Hinkova sestra, i dr. Slavko Polić, perovođa zemaljske vlade. Radović ga spominje kao diplomiranoga inženjera strojarstva. Nisam doznao ništa o njegovu životu. HDA, Matična knjiga rođenih, Župa Sv. Marko, Zagreb, mikrofilm M-1253; HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

133 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

*

S povratkom u Vukovar u proljeće 1906. Mašekova profesionalna karijera ulazi u završnu fazu, kao i njegova djelatnost u sokolskom pokretu. Uoči I. hrvatskoga svesokolskoga sleta, održana 2. i 3. IX. 1906. u Zagrebu, u mjesečniku *Sokol* objavljen je među ostalima i njegov prilog, tekst naslova „Jačajmo se!“, u kojem se autor zalaže za promicanje „zdrav[e] idej[e] sokolstva, do one visine, sa koje imade da domoljubnom kulturnom i blagotvornom svojom misijom proдре i u najzabitnije skrovište naroda i narodne svijesti“. Mašek u tekstu ističe domoljubni moment sokolske tjelovježbe te među ostalim navodi da je za uspješan razvoj „zdrave ideje sokolstva“ nužno ostvariti složnost svih društvenih slojeva, bez obzira na političke, vjerske, socioekonomske i druge razlike, a potom predano, ustrajno i odlučno raditi na realizaciji zadanih ciljeva. U duhu spomenutih vrijednosti valja odgajati djecu i mladež.

Sokolaška komponenta Mašekova životopisa zaokružena je prigodnim epilogom – na XII. glavnoj skupštini vukovarskoga „Srijemskoga sokola“ 20. I. 1907. njegov je „osnovatelj“ predložen za „začastnoga“ člana. Sedamdesetak okupljenih skupština jednoglasno je prihvatilo prijedlog „u znak priznanja [Mašekova] požrtvovnog i marljivog rada na polju sokolstva“, čime su članovi vukovarskoga društva ujedno pokazali da cijene „patriotični rad starih sokolaša“. Dodajmo da je vukovarski „Sokol“, koji je u dva desetljeća od utemeljenja doživio više uspona i padova, krajem 1906. okupljao 180 članova te raspolagao imovinom vrijednom oko 3000 kruna. Na izvanrednoj skupštini 28. IV. 1907. društvo je jednoglasnom odlukom svoje regionalno, srijemsko ime zamijenilo nacionalnim, hrvatskim.¹³⁴

*

Nakon umirovljenja ujesen 1907, Mašek je sljedeće godine preselio u Zagreb te ondje proveo posljednje godine života, s prebivalištem na adresi Pivarska ulica kbr. 11¹³⁵ (današnja Basaričekova na Gornjem gradu). Premda ga je „dugotrajna“ bolest „već više godina prisilila, da istupi iz aktivnog sokolskog djelovanja“,¹³⁶ ljubav prema sokolstvu nastojao je prenijeti i svojoj djeci, koju je vodio na vježbanje u zagrebačkom „Hrvatskom sokolu“.¹³⁷ Patio je od problema sa slijepim crijevom, oboljevši, prvi je put bio operiran u Vukovaru, a drugi put 1907. u Zagrebu.¹³⁸ Ondje je 16. VII. 1910. u Bolnici sestara milosrdnica preminuo od sepse uzrokovane puknućem čira na slijepom crijevu, a dva dana potom pokopan je na Mirogoju.¹³⁹

134 „Hrvatski Sokol u Vukovaru“, *Hrvatski sokol*, 1907, br. 2, str. 25; *Sriemske novine*, 26. I. 1907, str. 4; „Sokolnachrichten“, *Agramer Zeitung*, 29. I. 1907, str. 4–5; Majurdžić, n. dj, str. 19, 20.

135 Zagrebački adresar, u: *Zvonimir: Hrvatski ilustrirani koledar za 1909*, str. 224, *Ibid. za 1910*, str. 208.

136 [Nekrolog], *Hrvatski sokolski koledar za 1911*, str. 70.

137 HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

138 Isto.

139 HDA, Matična knjiga umrlih, Župa Sv. Marko, Zagreb, mikrofilm M-344.

Zaključak

Hinko Mašek vitez Bosnadolski ostvario je respektabilnu činovničku karijeru, a kao obrazovani pravnik te financijski stručnjak ostavio je nezanemariv trag u hrvatskoj pravnoj znanosti. No dojam je da mu status jednoga od tisuća „malih velikana“ u hrvatskoj povijesti ponajprije priskrbljuje njegovo djelovanje u hrvatskom sokolstvu, djelovanje kojim je nemalo pridonio i razvoju modernoga hrvatskoga sporta. U tom okviru, Mašek je najvažniji kao inicijator utemeljenja, suosnivač i *spiritus movens* vukovarskoga „Srijemskoga sokola“, prvoga sokolskoga društva u Slavoniji. Dakle iznimne su, a u neku ruku i presudne, njegove zasluge za ukorjenjivanje sokolstva u tom dijelu Hrvatske, zbog čega bih „Srijemski sokol“ okarakterizirao Mašekomim životnim djelom, bez obzira na to što je rad organizacije znatno oscilirao nakon što je njezin utemeljitelj odselio iz Vukovara. Mašek je na rast i jačanje hrvatskoga sokolskoga pokreta utjecao i svojim djelovanjem u zagrebačkom te ogulinskom „Hrvatskom sokolu“. U najstarijem, najmasovnijem i najuglednijem hrvatskom sokolskom društvu, onom zagrebačkom, obnašao je nekoliko istaknutih dužnosti te sudjelovao u organiziranju i realizaciji različitih aktivnosti, dok je u ogulinskom „Sokolu“ bio prvi starješina te jedan od njegovih osnivača. Naposljetku, zapažen prinos sokolstvu dao je i publicističkim radom, u prvom redu knjižicom *Sokolsko vježbanje*, a surađivao je i u sportskoj periodici (*Gimnastika, Šport, Hrvatski planinar* i *Sokol*). Pored svega ovoga, hrvatskom sportskom, ali i prosvjetnom te kulturnom životu pridonosio je i sudjelovanjem u radu drugih društava, te na još nekoliko načina (npr. okušavši se kao amaterski glumac). Premda je najviše utjecao na društveni, sportski i kulturni život Vukovara 1880-ih, najplodonosnije razdoblje njegova djelovanja bile su „zagrebačke“ 1890-e, kada je napredovao u karijeri, završio studij prava, objavio tri knjižice (dvije stručne) i nekoliko priloga u sportskoj periodici, te aktivno sudjelovao u radu zagrebačkoga „Sokola“.

Nažalost, ovaj rad nije uspio rasvijetliti neke bitne i možebitno zanimljive momente iz Mašekove biografije kojima bih nadopunio i zaokružio rezultate provedenoga istraživanja. Primjerice, dok je životopis Mašeka–sokolskoga dužnosnika u izvorima razmjerno dobro dokumentiran te u skladu s tim ovdje i rekonstruiran, nisam uspio doći do podataka koji bi otkrili nešto više o Mašku–sportašu.

Kao drugo, ne manje važno, s obzirom na ideološke konotacije kakve su se vezivale uz sokolski pokret, tj. njegovu isprepletenost s idejom slavenske uzajamnosti, bilo bi interesantno doznati i nešto o Mašekovu političkom svjetonazoru i stavovima te stranačkoj afilijaciji, no to mi također nije pošlo za rukom. Ipak, s tim u vezi za spomenuti je da je Hinkov otac Ivan čitavu liječničku karijeru radio u vojsci, koja je bila najčvršći oslonac režima cara i kralja Franje Josipa. Upravo je vladar Ivanu i njegovoj obitelji dodijelio plemićki naslov viteza. Premda Hinkov radni vijek nije bio vezan uz vojsku, i on si je egzistenciju osiguravao kao zaposlenik države. Profesionalna mu se karijera, dojam je, razmjerno dobro razvijala te je napredovao do zvanja financijalnoga tajnika. Čini se izglednim da on nije bio jedan od onih činovnika kojima je uključenost u sokolski

pokret donijela veće probleme i onemogućila napredovanje na radnom mjestu. Štoviše, njegova knjižica *Sokolsko vježbanje* dobila je preporuku zemaljske vlade. Iz tih bi se detalja moglo oprezno pretpostaviti – dakle, ne i čvrsto zaključiti! – da je Mašek bio pristaša vladajućih struktura, ili pak da se prema njima, iz karijernih i egzistencijalnih razloga, odnosio (ili morao odnositi) oportunistički. Ako je nešto od toga točno, to i dalje ne znači da ga se može olako označiti prorežimski orijentiranim „beamterom“ kojemu je manjkalo „hrvatskoga narodnoga duha“. Štoviše, da mu nacionalnoga duha sasvim sigurno nije nedostajalo potvrđuje nam njegova djelatnost u sokolstvu, kao i pojedini dijelovi priloga koje je pod pseudonimom *Mornar* objavio u opozicijskom, neodvisno-narodnjačkom *Obzoru*, koji je 1890-ih vrlo često bio na udaru cenzure. Usto, Radović je zabilježio da je Mašek tijekom života u Ogulinu jednom prigodom glasovao za oporbu, no nije specificirao o kojim je izborima bila riječ.¹⁴⁰ U svakom slučaju, Hinko Mašek Bosnadolski ipak je poživio dovoljno dugo a da bi se temeljem premalobrojnih poznatih nam činjenica dalo uobličiti čvršće zaključke o njegovu političkom svjetonazoru odnosno stranačkoj opredijeljenosti.

*

Slijedeći postavke Filipa Hameršaka, Mašeka sam u uvodu članka okarakterizirao jednim od deset do trideset tisuća hrvatskih „marginalaca treće vrste“ rođenih između 1848. i 1918. Na kraju zaključka, vjerujem da ga se usto može označiti pripadnikom hrvatske elite, dakako, pritom računajući s izvjesnom širinom, tj. značenjskom fleksibilnošću pojma „elita“. Naime, držim da se fakultetski obrazovana financijskoga činovnika, koji se osim u banskoj Hrvatskoj školovao i u Trstu te Beču, ujedno plemića, pisca stručnih pravnih djela i publicističkih priloga sportske, pretežno sokolske tematike, istaknutoga sokolaša, čovjeka koji je sudjelovao u radu još nekoliko društava, sportskih i kulturnih, s obzirom na socioekonomske prilike u ondašnjoj Hrvatskoj (oko 80% agrarnoga i ruralnoga stanovništva, oko 50% nepismenih) može smatrati dijelom elite, a vjerujem da tu procjenu dodatno učvršćuju i životopisi drugih članova obitelji Mašek. Nadam se da je ovaj rad popunio sitan djelić velike praznine u prepoznavanju važnosti djelatnosti „marginalaca treće vrste“ u hrvatskoj historiografiji, te da kao fragment može pomoći i pri rekonstrukciji kolektivnih biografija, ponajprije sokolaša i financijskih činovnika.

¹⁴⁰ HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB, Radović.

PRILOG

Fragment za bibliografiju Hinka Maška Bosnadolskoga

Kao i u slučaju tisuća drugih „marginalaca treće vrste“, objavljena djela Hinka Maška Bosnadolskoga iznimno su korisna građa za razumijevanje njegovih stavova, razmišljanja i djelovanja, za rekonstrukciju njegova životopisa, na koncu i za prepoznavanje njegova mjesta u hrvatskoj povijesti dugoga 19. st. Pretražujući digitalne i kartične kataloge knjižnica i kataloge Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, te više ili manje detaljno prelistavajući odabrane periodičke publikacije (npr. *Gimnastika*, *Sokol*, *Hrvatski sokolski koledar*, *Hrvatski planinar*, *Mjesečnik Pravničkoga društva*) pronašao sam 21 jedinicu koju je Mašek objavio. Ističem da je riječ tek o fragmentarno rekonstruiranoj bibliografiji i da (veći?) dio priloga koje je publicirao nisam uspio evidentirati, vjerojatno i stoga što neke od njih nije potpisivao. Nije nemoguće da je Maškova „potpuna“ bibliografija čak i višestruko obimnija od ove koju donosim, a koju ću, radi preglednosti, podijeliti u tri segmenta.

I. Djela pravne tematike

a) Knjige

- *Biljevodni propisi za sudbeni postupak*. Zagreb 1896, 63 str.
- *Zakon o kr. ug. upravnom sudištu*. Zagreb 1899, 131 str.
- *Zakoni, naredbe i sudišne rještbe glede poslovnog poreza društva obvezanih na javno polaganje računa i poreza na kamate od štedioničkih uložaka*. Vukovar 1907, 70 str.

b) Članak

- O predstojećoj reformi ug-hrv. izravno-poreznih zakona, *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 1907, br. 12, str. 914–925; 1908, br. 1, str. 28–36.

NAPOMENA: Josip Šilović u prikazu Maškove knjižice *Zakoni, naredbe i sudišne rještbe...* (*Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 1907, br. 5, str. 385–386) navodi da je njezin autor „mnogogodišnji suradnik *Mjesečnikov*, koji se na žalost u zadnje doba u njem preredko javlja“, što jasno govori da je Mašek u tom časopisu objavljivao i prije. Kako osim navedene rasprave o reformi poreznoga zakonodavstva u *Mjesečniku* nisam pronašao nijedan prilog koji bih mogao pripisati Mašku, nužno je istaknuti da je u ovom časopisu objavljeno razmjerno mnogo tekstova koji su potpisani šifrom, kao i onih koji su ostali nepotpisani.

II. Djela o sokolstvu i sportu

a) Knjiga

- *Sokolsko vježbanje. Prva uputa za sokolska društva*. Zagreb 1894, 72 str.

b) Prilozi u periodici

- Izlet zadarskoga „Sokola“ u Zagreb, *Gimnastika*, 1. IX. 1891, br. 12, str. 189–191.
- Izlet slovenskih „Sokola“ u Zagreb, *Gimnastika*, 1. X. 1891, br. 1, str. 10–13.

- Vježbe francuskih gimnasta kod II. svesokolskog sastanka u Pragu, *Gimnastika*, 1. XII. 1891, br. 3, str. 45–47.
- Škola za gimnastiku i gimnastika u školi, *Gimnastika*, 1893, br. 3, str. 39–40.
- Hrv. „Sokol“ u Zagrebu, *Gimnastika*, 1893, br. 5 [i. e. 6], str. 95–96.
- Nastavak izvještaja glavne skupštine „Hrvatskog Sokola“ u Zagrebu, *Gimnastika*, 1893, br. 7, str. 110–111.
- I. i II. ovogodišnji izlet „Hrvatskoga Sokola“ u Zagrebu, *Gimnastika*, 1897, br. 5, str. 79.
- III. izlet „Hrvatskog Sokola“, *Gimnastika*, 1897, br. 6, str. 93–94.
- IV. izlet „Hrvatskog Sokola“, *Gimnastika*, 1897, br. 6, str. 94.
- O razvitku sokolstva u Hrvatskoj, *Gimnastika*, 1897, br. 9, str. 139–141.
- Arapska ergelja u Königsfeldu, *Šport*, 1897, br. 7, str. 55–56.
- Na Velikom Obruču u sniegu, *Hrvatski planinar*, 1900, br. 4, str. 53–55.
- Skradski vrh, *Hrvatski planinar*, 1902, br. 3/4, str. 19–20.
- Jačajmo se!, *Sokol*, 1906, br. 9, str. 19.

NAPOMENE: Prve četiri jedinice potpisane su inicijalima *H. M.*, a cijeni da je njihov autor upravo Mašek jer je prisustvovao sletu u Pragu 1891, o kojem se piše u trećem prilogu. Peti je prilog nepotpisan, a autorstvo mu utvrđujem s obzirom na šesti prilog, čiji je autor potpisan kao Hinko Mašeg [*sic!*]. Podatak o jedanaestoj jedinici preuzet je iz Bibliografskoga kataloga periodike Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža, bez provjere u samom časopisu *Šport*, koji mi nije bio dostupan. — S priličnom sigurnošću može se pretpostaviti da je Mašek napisao i neke od brojnih priloga koji su u navedenim, ali i u drugim periodičima tiskani bez navođenja autora.

III. Ostalo

a) Brošure (posebni otisci, „preštampano“ iz *Obzora*)

- *Dnevnik iz hrvatske morske kupelji*. Zagreb 1892, 30 str.
- *Zagrebačke sanje*. Zagreb 1894, 14 str.

NAPOMENA: Oba su teksta objavljena pod pseudonimom Mornar, a temeljem podataka iz arhivske građe (HŠM, ZAG, PZBOD, f. HMB) utvrđeno je da se iza toga pseudonima krije upravo Mašek.

SUMMARY

**Hinko Mašek of Bosnadol.
A biographical contribution with a note on the beginnings
of the *Sokol* movement in Vukovar**

Hinko Mašek was born in Olomouc on the 24th of October, 1860. He was granted the title “Knight of Bosnadol” in 1878. That same year, he graduated from the *Realschule* (a type of secondary school) in Zagreb, then completed his studies at the Faculty of Legal and Political Sciences (Croatian: *Pravoslovni i državoslovni fakultet*) in 1895. He worked as a financial clerk in Mostar, Sarajevo, Vukovar (1883–88, 1906–07), Zagreb (1888–97) and Ogulin (1897–1906). A distinguished member of the Croatian Sokol movement (in Croatian: *Hrvatski sokol*), he initiated the founding of the Sarmatian Sokol (*Srijemski sokol*) in Vukovar (1886), becoming its first secretary. This was the first Sokol society in Slavonia, and in 1907 he was elected their “honored” member. During the 1890s, Mašek filled various posts in the Zagreb branch of the Croatian Sokol society. In 1905 he became the elder of the newly-founded Croatian Sokol in Ogulin. He participated in the work of several other societies in Vukovar and Zagreb. Mašek wrote four professional works (three booklets, in 1896, 1899 and 1907, as well as one article in 1907–08) and a brochure called *Sokolsko vježbanje* (written in 1894, received a recommendation from the Land Government in 1896). He contributed to the following magazines: *Gimnastika*, *Šport*, *Hrvatski planinar* and *Sokol*. Through his work, Mašek gave a noteworthy contribution to the development of the Sokol movement and modern sports in Croatia. He also made a considerable impact in the history of Croatian legal science. Hinko Mašek died in Zagreb on the 16th of July, 1910.

Keywords: Hinko Mašek of Bosnadol, biography, financial clerks, financial law, the Sokol movement, Vukovar, Sarmatian Sokol, *Srijemski sokol*, Croatian Sokol in Zagreb, *Hrvatski sokol* in Zagreb